

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Boštjan Brinovec

Mentor: asist. dr. Uroš Svete

Somentor: asist. mag. Erik Kopač

**VPLIV OGROŽENOSTI IN GOSPODARSKEGA RAZVOJA NA
OBRAMBNE IZDATKE ZDA PO KONCU HLADNE VOJNE**

Diplomsko delo

Ljubljana 2007

ZAHVALA

Somentorju asist. mag. Eriku Kopaču in mentorju asist. dr. Urošu Svetetu se zahvaljujem za napotke in strokovno pomoč pri izdelavi diplomskega dela.

Posebna zahvala pa gre staršem in sestri za podporo in vzpodbudo pri študiju.

IZJAVA O AVTORSTVU diplomskega dela

Spodaj podpisani/-a BOŠTJAN BRINOVEC, z vpisno številko 21018779,
rojen/-a 20.1.1984 v kraju TRBOVLJE, sem avtor/-ica diplomskega dela z naslovom:
VPLIV OGROŽENOSTI IN GOSPODARSKEGA RAZVOJA NA OBRAMBNE
IZDATKE ZDA PO KONCU HLADNE VOJNE

S svojim podpisom zagotavljam, da:

- je predloženo diplomsko delo izključno rezultat mojega lastnega raziskovalnega dela;
- sem poskrbel/-a, da so dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric, ki jih uporabljam v predloženem delu, navedena oz. citirana v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem poskrbel/-a, da so vsa dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric navedena v seznamu virov, ki je sestavni element predloženega dela in je zapisan v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem pridobil/-a vsa dovoljenja za uporabo avtorskih del, ki so v celoti prenesena v predloženo delo in sem to tudi jasno zapisal/-a v predloženem delu;
- se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del, bodisi v obliki citata bodisi v obliki skoraj dobesednega parafraziranja bodisi v grafični obliki, s katerim so tuje misli oz. ideje predstavljene kot moje lastne – kaznivo po zakonu (Zakon o avtorstvu in sorodnih pravicah, Uradni list RS št. 21/95), prekršek pa podleže tudi ukrepom Fakultete za družbene vede v skladu z njenimi pravili;
- se zavedam posledic, ki jih dokazano plagiatorstvo lahko predstavlja za predloženo delo in za moj status na Fakulteti za družbene vede;
- je elektronska oblika identična s tiskano obliko diplomskega dela ter soglašam z objavo diplomskega dela v zbirki »Dela FDV«.

V Ljubljani, dne 18.9.2007

Podpis avtorja/-ice: Brinovec

VPLIV OGROŽENOSTI IN GOSPODARSKEGA RAZVOJA NA OBRAMBNE IZDATKE ZDA PO KONCU HLADNE VOJNE

Ob koncu hladne vojne, ko so se vojaške grožnje varnosti ZDA močno zmanjšale v primerjavi z obdobjem hladne vojne, je začel trend gibanja višine obrambnih izdatkov ZDA padati. Takšen trend se je z nekaterimi enoletnimi izjemami nadaljeval do leta 1998. V tem obdobju so imeli na obrambne izdatke največji vpliv gospodarski razvoj, javno mnenje in sprememba politične oblasti. Po letu 1998 so ob pozitivnem gospodarskem razvoju začeli obrambni izdatki naraščati, ker je bila celotna obrambna skupnost nezadovoljna s pripravljenostjo ter s potekom modernizacije in transformacije oboroženih sil. Po 11. septembru 2001, ko je teroristična mreža Al Kaida izvedla napade na ZDA, so začele ZDA s svojimi zavezniki »vojno proti terorizmu«. Vojaške operacije v Afganistanu in Iraku, ki predstavljajo največji delež obrambnih izdatkov ZDA, so vplivale na to, da so obrambni izdatki ZDA v letu 2006 dosegli rekordnih 546 milijard US\$.

Ključne besede: obrambni izdatki, ZDA, terorizem, gospodarski razvoj.

HOW BEING THREATENED AND ECONOMIC DEVELOPMENT INFLUENCE THE EXPENDITURE ON DEFENSE AFTER THE COLD WAR IN THE USA

Towards the end of the Cold War the USA was no longer under constant threat of military attack, compared to the Cold War period. As a result, the financial means the government provided for defense decreased. Such trend, if we overlook some short periods in between, continued until 1998. Prior to this year, economic development, public opinion and the change of the leadership of the country were the factors that influenced the expenditure on defense the most. After 1998, when the economic development was good, the expenditure on defense increased because the entire community was dissatisfied with modernization and transformation of armed forces. After September 11th 2001, when the terrorist network al-Qaeda launched an attack on the USA, the USA and its allies started "the war against terror". Military operations in Afghanistan and Iraq, which represent the largest part of military expenditure in the USA, increased the expenditure on defense that reached a staggering 546 billion US\$.

Key words: expenditure on defense, the USA, terrorism, economic development.

KAZALO

1. UVOD.....	7
2. METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI DEL.....	9
2.1 PREDMET PROUČEVANJA.....	9
2.2 CILJ PROUČEVANJA.....	9
2.3 HIPOTEZE.....	10
2.4 METODE PROUČEVANJA.....	10
2.5 OPREDELITEV TEMELJNIH KONCEPTOV IN POJMOV.....	12
2.5.1 OBRAMBNI IZDATKI.....	12
2.5.2 VOJAŠKI IZDATKI.....	13
2.5.3 OBRAMBNI PRORAČUN.....	14
3. DEJAVNIKI, KI UČINKUJEJO NA OBRAMBNE IZDATKE.....	15
4. PROCES OBLIKOVANJA IN SPREJEMANJA OBRAMBNEGA PRORAČUNA ZDA.....	21
5. OBRAMBNI IZDATKI ZDA.....	25
5.1 ZMANJŠEVANJE OBRAMBNIH IZDATKOV ZDA OB KONCU HLADNE VOJNE.....	27
5.1.1 PREDSEDNIŠKE VOLITVE LETA 1992	29
5.2 OBRAMBNI IZDATKI ZDA MED CLINTONOVO ADMINISTRACIJO.....	34
5.2.1 PRORAČUNSKA OBREMENJENOST ZDA.....	35
5.2.2 NAPOVED POVIŠANJA OBRAMBNIH IZDATKOV ZDA.....	38
5.3 OBRAMBNI IZDATKI ZDA IN VOJNA PROTI TERORIZMU.....	43
5.3.1 BUSHEVA ADMINISTRACIJA.....	43
5.3.2 11. SEPTEMBER 2001.....	44
5.3.3 VOJNA PROTI TERORIZMU.....	46
5.3.3.1 Izdatki vojaških operacij v Afganistanu in Iraku.....	48
5.3.4 IZGUBA LEGITIMNOSTI OBLASTI.....	52
6. SKLEP IN VERIFIKACIJA HIPOTEZ.....	58
7. LITERATURA.....	62
8. PRILOGE.....	67

PRILOGA A: Višina obrambnih izdatkov ZDA (v milijardah US\$) in nekateri drugi ekonomski kazalniki.....	67
PRILOGA B: Primerjava sprejetega obrambnega proračuna in obrambnih izdatkov celotne nacionalne obrambe (v milijardah US\$).....	67
PRILOGA C: Izračun indeksa s stalno osnovo, verižnega indeksa in indeksa stopnje rasti spremenljivke – višina obrambnih izdatkov ZDA (v milijardah US\$ glede na leto 2005) med letoma 1989 in 2006.....	68

KAZALO SLIK IN GRAFOV

Slika 4.1: PPBS.....	23
Graf 5.1.1.1: Trend višine obrambnih izdatkov ZDA med 1989 in 1993.....	30
Graf 5.1.1.2: Izdatki (v milijardah US\$) posameznih obrambnih programov med 1989 in 1993.....	32
Graf 5.2.2.1: Trend višine obrambnih izdatkov ZDA med 1994 in 2001.....	40
Graf 5.2.2.2: Izdatki (v milijardah US\$) posameznih obrambnih programov med 1994 in 2001.....	41
Graf 5.3.4.1: Trend višine obrambnih izdatkov ZDA med 2002 in 2006.....	54
Graf 5.3.4.2: Izdatki (v milijardah US\$) posameznih obrambnih programov med 2002 in 2007.....	55
Graf 5.3.4.3: Trend višine obrambnih izdatkov ZDA med 1989 in 2006.....	57

KAZALO TABEL

Tabela 5.3.3.1.1: Dodatno sprejeti ameriški proračuni za »globalno vojno proti terorizmu« v proračunskem obdobju 2002–2005 (v milijardah US\$).....	49
---	----

1. UVOD

Teoretično in praktično (politično) aktualno vprašanje, ki se danes zelo pogosto pojavlja pri nas in v svetu, je vprašanje o motivih, vzrokih in o posledicah sorazmerno velikih obrambnih izdatkov posameznih držav. Na čelo držav, ki se ukvarjajo s problematiko vse večjih obrambnih izdatkov, se že dolga leta uvrščajo ZDA, ki med drugim prav zato ostajajo tudi po koncu bipolarne razdelitve sveta najmočnejši subjekt v mednarodni skupnosti. Eno večnih in ključnih vprašanj v ZDA je, koliko porabiti za obrambo in vojaštvo, koliko pa za nevojaška družbena področja in strukture, s katerim je vojaštvo stalno v tekmovalnem odnosu.

Že skozi zgodovino so se države soočale s problemom alternativne možnosti produkcije, ko so izbirale med »produkcijo masla in produkcijo topov«. Ali povedano drugače – ali več državnih sredstev nameniti za socialne, izobraževalne idr. programe ali pa večino sredstev usmeriti v vojaško proizvodnjo in posledično s sredstvi vojaške moči zagotavljati nacionalno varnost (International Military and Defence Encyclopedia-IMADE 1993: 416).

Pomembno mesto pri vplivu na obrambne izdatke ima gospodarski razvoj države. Tukaj je vredno omeniti gospodarsko rast, inflacijo in bruto družbeni proizvod (BDP), ki vplivajo na zmanjševanje in poviševanje tovrstnih izdatkov. Tudi vplivi zavezništva, vojaških doktrin, različnih opcij oblasti ter tudi dejavnik legitimnosti oblasti in zemljepisni dejavnik niso zanemarljivi v odnosu do obrambnih izdatkov (Castillo in drugi 2001: 10–61).

Na dinamiko spreminjanja višine in strukture obrambnih izdatkov v različnih časovnih obdobjih imajo pomemben vpliv tudi številni drugi dejavniki. Zaznavanje groženj, in sicer vojaških in nevojaških (naravne nesreče, politični udari ...), vpliva na spreminjanje finančnih sredstev, ki se namenjajo za nacionalno obrambo. Posebej aktualna in pereča problematika so danes skrajne islamistične teroristične skupine, ki nase opozarjajo z brutalnimi terorističnimi napadi na države zahodnega sveta. Te države pa so se kot odgovor na to podale v »vojno proti terorizmu«, kateri v doglednem času ni videti konca.

S koncem hladne vojne¹ je bilo v večini razvitih držav in tudi v državah v razvoju opaziti zelo pestro dinamiko spreminjanja velikosti in strukture obrambnih izdatkov, kar je posledica preveč evforičnega in neracionalnega olajšanja glede vojaških virov ogrožanja v začetku devetdesetih let. Skladno s tem se je v razvitih industrijskih državah okrepil odpor do »neracionalnega« porabljanja denarja za potrebe vojaškoobrambnih in celo nacionalnovarnostnih sistemov, kar je v prvi vrsti pripeljalo do zmanjšanja obsega finančnih sredstev za oborožene sile. V povezavi s tem pa se pojavlja še paradoksalna situacija, ko je treba z vse bolj omejenimi finančnimi sredstvi opraviti več resničnih nalog glede na obdobje hladne vojne, ki pa navadno niso povezane z omejevanjem in/ali odpravljanjem neposredne grožnje nacionalne varnosti.

Tudi ekonomski kazalniki, ki so kazali katastrofalno sliko gospodarskega razvoja držav (ZDA), ki so bile dejavne v hladni vojni, so vplivali na zmanjševanje finančnih sredstev za obrambo. Trend zmanjševanja oboroženih sil in obrambnih izdatkov se je vlekel vse do zadnjih let 20. stoletja. V ZDA sta k temu poleg ekonomskih kazalnikov gospodarskega razvoja težila tudi javno mnenje in politika vladne administracije.

V novem tisočletju, ko postane terorizem največja grožnja nacionalnovarnostnih sistemov razvitih postindustrijskih držav, pa se je trend gibanja usmeril v povišanje obrambnih izdatkov. V kontekstu »vojne proti terorizmu«, ki je posledica številnih predhodnih skrajnih terorističnih napadov teroristične mreže Al Kaida in njenega idejnega vodje Osama bin Ladna z vrhuncem 11. septembra 2001, so najbolj izpostavljene in dejavne ZDA. Predsednik George Bush mlajši in njegova administracija z ekspanzionistično zunanjo politiko silita obrambne izdatke do skrajnih mej, za kar sta najbolj zaslužni krizi v Iraku, delno pa tudi v Afganistanu.

Vprašanje, ki si ga zastavlja strokovna in tudi laična domača in mednarodna javnost, je, kje so zgornje meje višine obrambnih izdatkov ZDA, ki predstavljajo približno polovico svetovnih izdatkov, namenjenih obrambi.

---

¹Leta 1990 sta predsednika Bush starejši in Gorbačov na sestanku na Malti razglasila konec hladne vojne (Sruk 1995: 123).

2. METODOLOŠKO-HIPOTETIČNI DEL

2.1 PREDMET PROUČEVANJA

Osrednji predmet proučevanja v tem diplomskem delu so višina, struktura in dinamika obrambnih izdatkov ZDA. Spreminjanje višine in strukture tovrstnih izdatkov sem proučil za obdobje sedemnajstih let (1990–2006) po koncu hladne vojne, vključno z letom 1989, v katerem so nekateri dogodki že nakazali konec hladne vojne. Zelo pomembno mesto v diplomskem delu imajo različni dejavniki, ki so v različnih časovnih obdobjih z različno intenzivnostjo vplivali na sorazmerno pestro dinamiko spreminjanja obrambnih izdatkov. Tako sem proučil vrsto ekonomskih (inflacija, BDP, gospodarska rast) in neekonomskih (terorizem, sprememba oblasti, legitimnost oblasti) dejavnikov, ki so imeli kakršen koli vpliv na obrambne izdatke, ki v zadnjem času v ZDA (ponovno) dobivajo vse večjo pozornost zaradi ekstremnih višin, ki jih dosegajo. Pri strukturi obrambnih izdatkov sem v obdobju po hladni vojni proučil tudi izdatke za vojaško osebje, operacije in vzdrževanje, nabavo, raziskave in razvoj, vojaško gradnjo in za družinsko oskrbo.

2.2 CILJ PROUČEVANJA

Cilj v tem diplomskem delu je proučiti dejavnike, ki učinkujejo na obrambne izdatke, ter proces oblikovanja in sprejemanja obrambnega proračuna ZDA. Osrednji cilj pa je ugotoviti, kakšna je bila dinamika spreminjanja višine in strukture obrambnih izdatkov ZDA takoj ob koncu hladne vojne (1989–1993), v obdobju vladavine Clintonove administracije (1994–2001) in v novem tisočletju, ki ga zaznamuje »vojna proti terorizmu« (2002–2006). V povezavi s tem sem proučil posamezne dejavnike, ki so v določenem obdobju bolj ali manj vplivali na obrambne izdatke ZDA. Potem ko je George Bush mlajši prevzel oblast, ko so se zgodili teroristični napadi 11. septembra 2001, se je začela »vojna proti terorizmu«. Analiziral sem izdatke vojaških operacij v Afganistanu in Iraku, skušal odgovoriti na vprašanje, kakšen je trend teh izdatkov za prihodnost. Skušal sem odgovoriti tudi na vprašanje, kje so zgornje meje obrambnih izdatkov; dotaknil sem se tudi problematike legitimnosti oblasti, ki je v tesni povezavi z (ne)legitimnostjo vojaških operacij ameriških sil v Afganistanu in Iraku.

2.3 HIPOTEZE

Splošna hipoteza:

Na višino obrambnih izdatkov ZDA po koncu hladne vojne so vplivali številni dejavniki – od gospodarskega razvoja (inflacija, višina bruto družbenega proizvoda), virov ogrožanja (terorizem) do spremembe in legitimnosti oblasti².

Izvedene hipoteze:

1. Gospodarski razvoj je imel v prvih letih po koncu hladne vojne največji vpliv na znižanje višine obrambnih izdatkov ZDA.
2. Sprememba oblasti po predsedniških volitvah leta 1992 je vplivala na znižanje obrambnih izdatkov ZDA.
3. Dejavniki legitimnosti oblasti je po letu 2000 vplival na povišanje obrambnih izdatkov ZDA.
4. Terorizem ima v novem tisočletju največji vpliv na povišanje obrambnih izdatkov ZDA.

2.4 METODE PROUČEVANJA

Prva metoda, ki sem jo uporabil v nizu raziskovalnih metod, je metoda zbiranja virov. S to metodo sem ugotovil, ali je za temo, ki sem jo proučeval v diplomskem delu, dovolj virov. Vire sem zbiral v knjigah, strokovnih revijah in tudi na internetu. Virov za obravnavo te tematike je bilo več kot dovolj. Pri opredelitvi temeljnih konceptov in pojmov sem uporabil neempirično oz. teoretično raziskovalno metodo analize in interpretacije sekundarnih pisnih virov. V poglavjih, kjer je govor o procesu oblikovanja in sprejemanja obrambnega proračuna ZDA in dejavnikov, ki učinkujejo na obrambne izdatke, sem poleg analize in interpretacije sekundarnih pisnih virov uporabil tudi analizo in interpretacijo primarnih pisnih virov. S to metodo sem prišel do podatkov iz različnih poročil, knjig, člankov, ki so bili potrebni za reševanje zastavljenih ciljev tega diplomskega dela. Pri opisovanju posameznih dejavnikov sem uporabil tudi t. i. opisno (deskriptivno) metodo. Na koncu tega

---

²Dejavniki legitimnosti oblasti posredno, prek ekspanzionistične zunanje politike, vpliva na obrambne izdatke. Ko vlada izgubi del legitimnosti oblasti zaradi slabega vodenja notranje politike, pozornost notranjih problemov pretvori v ustvarjanje zunanjih groženj. Posledično ekspanzionistična zunanja politika vpliva na spreminjanje obrambnih izdatkov (Castillo in drugi 2001: 57–61).

poglavja sem se dotaknil še nekaterih dejavnikov, ki so v preteklosti konkretno vplivali na obrambne izdatke ZDA, zato sem uporabil študijo primera. Ker sem si v tem delu zastavil, da bom proučeval obrambne izdatke ZDA skozi daljše (18-letno) časovno obdobje, sem v petem poglavju, ki ima naslov Obrambni izdatki ZDA, uporabil tudi zgodovinskorazvojno analizo. Za primerjavo višine in strukture obrambnih izdatkov in dejavnikov, ki učinkujejo na izdatke po posameznih časovnih točkah in časovnih obdobjih, sem uporabil metodo primerjalnega raziskovanja. Pri proučevanju obrambnih izdatkov imamo opravka s številskimi podatki, tako da je bila potrebna empirična kvantitativna metoda analize statistik. Pri analizi (uradnih) statistik je treba veliko pozornost nameniti pristranskosti statistik mednarodnih in državnih organizacij in različnih drugih publikacij. Da sem dobil rezultate v tem diplomskem delu, sem moral narediti tudi nekaj lastnih analiz statistik v treh podpoglavjih petega poglavja. Pomembno mesto v tem diplomskem delu ima tudi statistična metoda proučevanja trendov, ki pokaže, kakšen je bil trend višine obrambnih izdatkov ZDA v treh različnih časovnih obdobjih po hladni vojni vse do danes. V zadnjem podpoglavju, kjer sem se dotaknil ameriške notranje in zunanje politike v povezavi s terorizmom in z vojaškimi operacijami ZDA v Iraku in Afganistanu, sem uporabil opisno (deskriptivno) metodo.

Pri iskanju podatkov o višini in strukturi obrambnih izdatkov ZDA sem naletel na velika odstopanja med posameznimi viri. »Stockholm International Peace Research Institute« (SIPRI), »The Military Balance« (MB), ameriško ministrstvo za obrambo in tudi Bela hiša v svojih bazah podatkov navajajo različne podatke. Vzrok za ta razhajanja lahko iščemo v tem, da državne ustanove in druge organizacije prikrijejo resničnost višine obrambnih izdatkov za javnost, včasih pa različnost izhaja iz dejstva, da posamezne državne institucije v različnih fazah proračunskega procesa navajajo svoje podatke, ki se razlikujejo od drugih. Razhajanja nastanejo tudi zaradi različnega pojmovanja obrambnih izdatkov. Ameriško pojmovanje obrambnih izdatkov, kot ga razumeta SIPRI in MB, najdemo pod »Skupni izdatki za nacionalno obrambo« (»Total Outlays on National Defense«). Tukaj so poleg obrambnih izdatkov Ministrstva za obrambo prišteti tudi obrambni izdatki Ministrstva za energijo, ki se ukvarja z vojaškimi jedrskimi programi. Razlike se pojavljajo tudi zato, ker nekateri viri ne pojasnijo, ali so v njihovih bazah podatkov zajeti samo izdatki rednega proračuna ali tudi

dodatna sredstva, sprejeta med proračunskim letom. Veliko pozornost pri pregledovanju podatkov je bilo treba nameniti tudi vrednosti ameriškega dolarja (US\$), saj so izdatki lahko vezani na konstantno letno vrednost US\$ ali pa na iz leta v leto spreminjajočo se vrednost US\$. Problem se je pojavil tudi pri iskanju podatkov za obrambne izdatke posameznih obrambnih programov. V osemnajstletnem obdobju je npr. publikacija MB, ki ima ta sklop podatkov sorazmerno dobro razčlenjen, spremenila način pisanja in navajanja podatkov, s tem ko je začela izpuščati določene podatke.

2.5 OPREDELITEV TEMELJNIH KONCEPTOV IN POJMOV

Za natančno razumevanje diplomskega dela je treba posebno pozornost nameniti opredelitvi temeljnih konceptov in pojmov. Veliko avtorjev znanstvenih del in tudi drugi raziskovalci opozarjajo na zmedo, ki velikokrat nastane pri opredeljevanju pojmov, kot so obrambni izdatki, vojaški izdatki in obrambni proračuni.

2.5.1 OBRAMBNI IZDATKI

Začel bom s samim definiranjem izdatkov, ki jih Veliki splošni leksikon (1998: 1681) opredeli kot vse, kar zmanjšuje količino denarnih sredstev v blagajni ali v banki. V podjetju nastanejo zaradi nakupa materiala, storitev in osnovnih sredstev, izplačila plač, dajatev, obresti in udeležb v čistem dobičku pa tudi zaradi vrnjenih posojil ali finančnih naložb. V prvih primerih so povezani s stroški in z odhodki, čeprav ne nastanejo hkrati z njimi, v zadnjih pa niso v nobeni zvezi z njimi. Izdatki skupaj s prejemki vplivajo na količino denarnih sredstev, nikakor pa ne na poslovni izid.

Obrambni izdatki po definiciji Mednarodnega denarnega sklada (IMF) so vsi izdatki obrambnega ali katerega koli drugega ministrstva, namenjeni za vzdrževanje oboroženih sil. To vključuje nakupe opreme in zalog, gradnje za obrambne namene, sredstva, potrebna za nabor, urjenje, opremljanje, selitev, prehranjevanje, oblačenje in nastanitev članov oboroženih sil, zagotavljanje zdravstvenih in drugih storitev za oborožene sile. Definicija zajema tudi izdatke za nastanitev družinskih članov vojaškega osebja, izdatke vojaških šol ter raziskav in razvoja za obrambne namene. Poleg tega vključujejo še izdatke za paravojaške enote, kot sta žandarmerija in obmejna policija. Tu so vključeni

tudi izdatki, ki so namenjeni za delovanje javnih služb v obdobju vojnih kriz, in izdatki urjenja civilnega osebja v oboroženih silah. Definicija ne izpušča niti izdatkov za vojaško pomoč tujim državam in prispevkov za mednarodne vojaške organizacije (Brzoska 1995: 48).

Natova definicija obrambnih izdatkov, ki jo ponuja IMADE (1993: 416), pravi, da so v obrambne izdatke zajeti izdatki rednih oboroženih sil (za operacije, vzdrževanje in oskrbo, izdatki za vojaške raziskave, razvoj in testiranje), vključno z izdatki za mirovne operacije, izdatki vojaške pomoči drugim državam, pokojnine in socialne usluge za upokojeno vojaško osebje, izdatki civilnega osebja. Izključuje pa izdatke za civilno obrambo, različne ugodnosti za veterane in notranje varnostne sile. Poleg teh izdatkov pa SIPRI (2002: 298) izključuje še trenutne izdatke za pretekle vojaške aktivnosti, kot so obresti na vojni dolg, izdatki demobilizacije in izdatki uničevanja starega orožja.

Definicija obrambnih izdatkov Organizacije združenih narodov (OZN) je razdeljena v tri osnovne skupine:

1. Operativni izdatki, ki jih predstavljajo izdatki za osebje (naborniki, drugo vojaško osebje, civilisti), ter izdatki za delovanje in vzdrževanje (sredstva v uporabi, vzdrževanje in popravila, zunanje storitve, najem itd.).
2. Nakupi (oborožitvenih sistemov, streliva, vozil, komunikacijskih naprav itd.) in gradnje (objektov za osebje, poveljevanje, zdravstvo, urjenje, skladišča, administracijo, utrjevanje, zaklonišča itd.).
3. Raziskave, razvoj, testiranje in ocenjevanje (Reduction of Military Budgets 1986 v Zorko 2004: 6).

Definicije obrambnih izdatkov so si sorazmerno podobne, vredno pa je omeniti, da IMF izključuje izdatke za vojaške upokojence, ki pa jih Natova definicija vključuje v obrambne izdatke. Obe definiciji pa izključujeta izdatke Ministrstva za obrambo, ki niso namenjeni za obrambo, in vsa plačila, namenjena vojnim veteranom.

2.5.2 VOJAŠKI IZDATKI

Vojaški izdatki so v primerjavi z obrambnimi izdatki ožji pojem, saj so del obrambnih izdatkov. Vojaški izdatki so količinska in kakovostna stran celotne vojaške aktivnosti kake družbe. V tem smislu so vojaški izdatki eden izmed kazalnikov pripravljenosti kake države za priprave, vzdrževanje in

izpopolnjevanje njene vojaške sile, ki se odraža v njenih denarnih enotah. Seveda pa je z denarjem izražena predvsem količinska stran vojaških prizadevanj posamezne države (Grizold 1987: 1666).

Pri opredeljevanju izrazov »obrambni izdatki« in »vojaški izdatki« se velikokrat pojavi zmeda, saj dva različna termina včasih definirata isto vsebino. SIPRI in MB definirata vsebino vojaških izdatkov enako kot IMADE definira vsebino obrambnih izdatkov. Tudi definicija obrambnega proračuna, ki jo ponuja Vojaška enciklopedija in ki je zapisana v naslednjem podpoglavju, enači obrambni in vojaški proračun. V tem diplomskem delu sem se osredinil le na obrambne izdatke in obrambni proračun; nisem se zapletal z različnimi interpretacijami obrambnih in vojaških izdatkov.

2.5.3 OBRAMBNI PRORAČUN

Proračun je račun prihodkov in odhodkov neke skupnosti (državni proračun, občinski proračun, proračun združenja, proračun društva ipd.) za čas enega leta (proračunsko leto). Pri državnem proračunu gre za akt o upravljanju z državnimi proračunskimi prihodki in odhodki ter o upravljanju z državnim premoženjem in dolgovi, ki ga vsako leto na predlog vlade sprejme zakonodajna veja oblasti. Proračun ima splošni (memorandum) in posebni del. (Veliki splošni leksikon 1998: 3441).

Obrambni proračun je po definiciji Vojaške enciklopedije (1971: 98 d) predračun prihodkov in odhodkov oboroženih sil za proračunsko leto. Je del državnega proračuna, ki ga odobri najvišje zakonodajno telo na predlog vlade. Sam načrt obrambnega proračuna pa pripravi Ministrstvo za obrambo. Priprave na proračun so v bistvu politični in ekonomski proces in odražajo interese različnih frakcij znotraj ali zunaj vlade. Osnova za načrt obrambnega proračuna so številni faktorji, med njimi politika države, mednarodni položaj države, vloga njenih oboroženih sil, vojaška doktrina, programi razvoja, oboroževanja in urjenja, materialne potrebe itd.

Članice zveze Nato so razvile standardno definicijo obrambnih proračunov, ki jo uporabljajo za primerjavo med seboj. Tu so zajeta finančna sredstva za redne oborožene sile, vojaška pomoč drugim državam, pokojnine za upokojeno vojaško osebje in izdatki civilnega osebja. Ta definicija pa ne vključuje ugodnosti za veterane in notranje varnostne sile (IMADE 1993: 416).

3. DEJAVNIKI, KI UČINKUJEJO NA OBRAMBNE IZDATKE

Na dinamiko spreminjanja višine in strukture obrambnih izdatkov v različnih časovnih obdobjih imajo pomemben učinek številni dejavniki. Zaznavanje groženj, vojaških in nevojaških (naravne nesreče, politični udari ...), vpliva na spreminjanje finančnih sredstev, ki se namenjajo za nacionalno obrambo. Posebej pereča problematika so danes skrajne teroristične organizacije, ki nase opozarjajo z brutalnimi terorističnimi napadi na razviti zahodni svet. Tudi vplivi zavezništev, vojaških doktrin, različnih opcij oblasti in tudi dejavnik legitimnosti oblasti in zemljepisni dejavnik učinkujejo na obrambne izdatke. Pomembno mesto pri vplivu na obrambne izdatke ima tudi gospodarski razvoj države. Tu so dejavniki od gospodarske rasti, inflacije do bruto družbenega proizvoda, ki vplivajo na zmanjševanje in poviševanje tovrstnih izdatkov.

Dejavnik, ki je za nekatere avtorje najpomembnejši kazalnik gospodarskega razvoja in ki ima odločilen učinek na obrambne izdatke, je družbeni proizvod. Če družbeni proizvod narašča, mora država braniti več produkcijskih sredstev, obenem pa ima na voljo tudi več sredstev za zagotavljanje varnosti. Obrambni izdatki in družbeni proizvod so pozitivno povezani, obramba pa je normalna dobrina, katere povpraševanje raste skupaj z dohodkom (Hartley in Sandler 1995: 60).

Pomemben dejavnik pri dinamiki obrambnih izdatkov je tudi inflacija. Če inflacija narašča, pomeni, da vpliva na stroške in tako deluje na kupno moč obrambnih izdatkov. Zagovorniki velikih obrambnih proračunov menijo, da je povečanje obrambnih izdatkov potrebno, da se kompenzira inflacija in tako obdrži raven realnih izdatkov. Pri tem razmerju pa ne gre zanemariti vpliva mednarodnih dejavnikov. Če ima država dislocirane enote v zavezniških državah, so ob domači inflaciji potrebni povečani obrambni izdatki zanje. Država mora povečati obrambne izdatke, tudi če hoče zadržati pariteto glede na nasprotnika, ki je povečal svoje obrambne izdatke zaradi inflacije (Kopač 1999: 12).

Ko govorimo o gospodarski rasti, Castillo in drugi (2001: 49–52) menijo, da so obrambni izdatki neposredno in tudi posredno v pozitivnem razmerju z gospodarsko rastjo. Pri neposrednem razmerju med gospodarstvom in obrambnimi izdatki vidimo, da skušajo države svoje gospodarske zmožnosti prenesti v večjo obrambno porabo. Povečanje posameznih ekonomskih

indikatorjev, kot so BDP, energijska poraba, proizvodnja železa in jekla, vključno s populacijo, pozitivno vpliva na obrambne izdatke posamezne države. Pomembno je tudi vprašanje sposobnosti držav, kako gospodarsko moč pretvoriti v vojaško moč. Države se razlikujejo glede zmožnosti, kako gospodarske zaslužke razdelijo med vladne izdatke. Obseg sredstev iz obdavčevanja vpliva na to, koliko sredstev bodo politiki namenili obrambnim izdatkom. Gospodarska rast se nagiba k povečanju zmožnosti držav s pomočjo obdavčevanja ali z državno lastnino ali s kontrolo denarnih sredstev. Višja kot so ta sredstva države, večji vpliv ima to na zunanjo politiko in posredno tudi na obrambne izdatke. Gospodarska rast prav tako stremi k povečanju centralizacije vlade, kar se odraža v povečanju moči države, s tem pa se povečujeta ambicioznost in uspešnost zunanje politike, kar nadalje sproži povečanje obrambnih izdatkov. Avtorji poudarjajo, da bolj centralizirane vlade bolje usmerijo državno premoženje v obrambne investicije (Castillo in drugi 2001: 49–52).

Tako kot na drugih področjih raziskovanja se tudi pri raziskovanju razmerja med obrambnimi izdatki in gospodarstvom pojavljajo različni, včasih celo popolnoma nasprotni pogledi. Nekateri raziskovalci, ki zagovarjajo recipročno razmerje med obrambnimi izdatki in gospodarstvom kake države, opozarjajo, da tako kot lahko obstoječi obrambni izdatki vplivajo na razmere v gospodarstvu v prihodnosti, lahko tudi obstoječe ali celo predvidevane gospodarske razmere vplivajo na odločitve vlad posameznih držav o tem, koliko bodo porabile za obrambo. Razlike med raziskovalci razmerja med obrambnimi izdatki in gospodarstvom so poleg vsebinskih tudi v marsičem metodološke. Ni vseeno, kakšno metodologijo pri raziskovanju te problematike posamezen avtor uporablja. Nekateri avtorji poudarjajo le veljavnost t. i. študijskih zgledov, drugi so za raziskovanje skupine držav, tretji se pri tem raziskovanju zavzemajo za različne (ne)statistične študije. Grizold (1987: 1666) meni, da nesporno vlogo pri tem poleg raziskovalnih metod odigrajo tudi viri podatkov, ki jih raziskovalec uporablja, in ideologija, ki ji pripada. Pomembno je tudi dejstvo, da se izsledki raziskovanja prav tako razlikujejo po tem, katera merila gospodarskega delovanja bo raziskovalec uporabil pri raziskovanju razmerja med obrambnimi izdatki in gospodarstvom. Tako se ponujajo različna mogoča razmerja med obrambnimi izdatki na eni in (ne)zaposlenostjo, stopnjo

investiranja, stopnjo inflacije, stopnjo gospodarske rasti itd. na drugi strani. Pomembna kriterija pri tem sta še čas in prostor (Grizold 1987: 1666).

Če se vrnemo k razlikam raziskovalcev razmerja med obrambnimi izdatki in gospodarsko rastjo, vidimo, da nekateri menijo, da ni pomembne povezave med obrambnimi izdatki in gospodarsko rastjo. Spodaj naštetih raziskovalci trdijo, da sicer obstaja pozitivno ali negativno razmerje, vendar v posameznih državah samo za določeno in specifično časovno obdobje, tako da je nepomembno in statistično konsistentno. Ti avtorji tako menijo, da je povezanost med obrambnimi izdatki in gospodarsko rastjo odvisna od okoliščin; ne sledi torej iz nekega zakona, ki bi splošno veljal za vse čase in kraje (Kennedy, Kinsella in drugi v Kopač 2006: 321–322).

Na tem mestu je pomembna ugotovitev Grizolda (1987: 1667), ki opozarja, da samo ugotavljanje vzročno-posledičnih odnosov med obrambnimi izdatki in gospodarsko dejavnostjo kake države samo po sebi še ne pove veliko. Tako podatek o tem, da obrambni izdatki pozitivno korelirajo z gospodarsko rastjo, še ne pove, ali gospodarska rast povzroča povečanje obrambnih izdatkov ali nasprotno. Prav tako pri tem ni jasno, ali in koliko so opazovane spremembe v gospodarski rasti povezane z obstoječo stopnjo obrambnih izdatkov, koliko pa so posledica preteklih stopenj obrambnih izdatkov.

Ko govorimo o dejavnikih, ki vplivajo na obrambne izdatke posamezne države, ne moremo mimo dejavnika ogroženosti. Ogroženost preti s strani različnih subjektov v mednarodni skupnosti. Zgodovina je pokazala, da zaznavanje groženj, ki pretijo zunaj meja države predstavljajo največji vpliv na višino in strukturo obrambnih izdatkov države (Castillo in drugi 2001: 5).

Podobno razmišljata tudi Saadet Deger in Somnath Sen (v Kopač 1999: 11), ki dajeta indeksu ogroženosti kot glavni spremenljivki obrambnih izdatkov večji pomen kot gospodarski rasti.

Dejstvo je, da višja kot je stopnja ogroženosti državne varnosti, večje bodo potrebe in zahteve po povišanju stopnje obrambnih izdatkov. Tako nasilni spopadi in posebej izbruhi vojn povečajo obrambne izdatke države, ki pa po empiričnih ocenah doživijo precejšen padec po koncu vojn. Vendar največkrat ne na raven obrambnih izdatkov pred vojno (Looneya in Mehaya v Sandler in Hartley 1995: 59).

Eno izmed oblik ogroženosti varnosti predstavlja terorizem, ki v novem tisočletju predstavlja grožnjo državi in tudi globalni varnosti. V globalni spopad so vpletene mednarodne organizacije, države, posamezne interesne organizacije in skupine pa tudi posamezniki. Terorizem ima tako neposreden in tudi posreden vpliv na države, njihove nacionalno varnostne sisteme in tako tudi na državne obrambne proračune in izdatke. SIPRI (2003: 313) je v ta sklop problematike zapisal nekaj dejavnikov, ki vplivajo na višino in strukturo obrambnih izdatkov držav, ki se s terorizmom spopadajo:

- a) izboljševanje zaznavanja terorističnih groženj;
- b) neposreden spopad s terorističnimi skupinami;
- c) pritisk na države, ki so obdolžene, da dajejo zavetje teroristom;
- d) pomoč pri zagotavljanju miru nestabilnim državam, kjer bi se lahko teroristične organizacije razvijale.

V teoriji se pojavlja tudi vpliv vojaškega zavezništva na obrambne izdatke³. Olson in Zeckhauser (1966) sta v svoji ekonomski teoriji zavezništva označila vojaško obrambo kot javno dobrino članic zavezništva. Ko je takšna kolektivna dobrina zagotovljena, jo lahko vse uporabnice uživajo hkrati in v enaki količini (Kapstein 1992: 162).

Vprašanje, ki se na tem mestu postavlja, je, ali so izdatki in vložki za to dobrino med zaveznicami enako razporejeni. Hartley in Sandler (v Zorko 2004: 9) sta na primeru Nata ugotovila pozitivno zvezo med BDP-jem in obrambnimi izdatki. Bogate članice so namenjale večji delež BDP-ja za obrambo kot manj bogate. Tako večje in bogatejše zaveznice nosijo del bremena manjših in revnejših zaveznic. Neenaka delitev izdatkov znotraj zavezništva pripelje do fenomena »zastonjkarstva« (»free-rider«), ko se nekatere manjše in šibkejšje države zanašajo na obrambna vlaganja močnih zaveznic.

Pomemben vpliv na obrambne izdatke ima tudi vojaška doktrina posamezne države in tudi zavezništva. Raziskovalci, kot so Murdoch, Sandler, FritzAsmus, Zimmermann, Dudley, Montmarquette in Ayanian ter tudi drugi raziskovalci (v

---

³Obstaja splošna enačba o oceni višine obrambnih izdatkov zaveznic:

$$ME = ME (\text{INCOME, SPILL, THREAT, PRICES})$$

ME so obrambni izdatki, ki jih določajo INCOME (obseg BDP-ja), SPILL (obrambni izdatki zaveznic), THREAT (obrambni izdatki potencialnih nasprotnic, ki ogrožajo zaveznice) in PRICES (relativna cena obrambe v primerjavi z neobrambnimi družbenimi dobrinami). Vsi dejavniki pozitivno vplivajo na obrambne izdatke, torej višji kot so, višji so obrambni izdatki (Hartley in Sandler 1995: 60).

Hartley in Sandler 1995: 59), so spoznali, da spremembe v vojaški doktrini lahko vplivajo na zahteve po spremembah obrambnih izdatkov. Konkreten primer teh doktrin je »prilagodljiv odziv« (»flexible response«) na zaznavanje agresije druge države. Indikatorji agresivnih namer druge države, kot so ideologija, retorika, mirnodobno obnašanje in vojaška drža, povečujejo verjetnost povišanja obrambnih izdatkov. Prav tako pa tudi »vzajemno zavarovanje pred zastrašujočim uničenjem« (»mutual assured destruction deterrence«).

Še eden izmed dejavnikov, ki posredno prek ekspanzionistične zunanje politike vpliva na obrambne izdatke, je legitimnost oblasti. Državna vlada uporablja zunanjo politiko tudi za odvrčanje problemov doma. Za odvrčanje pozornosti notranjih problemov vlade včasih ustvarjajo zunanje grožnje. Tako se nekateri mednarodni konflikti razvijejo iz te osnove. Kadar vlada izgubi legitimnost oblasti, poseže po ekspanzionistični zunanji politiki in tako poveča obrambne izdatke. Ekspanzionistična zunanja politika vključuje povečanje vojaštva, diplomacijo, ki meji na rob vojne, napad in polastitev ozemlja s silo. Indikatorji ekspanzionistične zunanje politike, ki izhajajo iz vladnih poskusov, da bi se zavarovala legitimnost oblasti, so: odvrčalna taktika, zveza med vlado in interesnimi skupinami, razširitev varnostnih mitov, vrsta režima. Vse te poteze imajo za cilj ekspanzionistično zunanjo politiko, ki se posredno izraža tudi v obrambnih izdatkih (Castillo in drugi 2001: 57–61).

Pomemben dejavnik, ki učinkuje na obrambne izdatke, je sprememba oblasti. Različne politične stranke imajo različne programe, s tem pa tudi različna stališča do obrambe in obrambne ekonomije. Ko konservativna stranka na volitvah zamenja liberalno usmerjeno stranko ali nasprotno, se zgodijo spremembe v obrambnih proračunih in posledično v izdatkih, ko skuša nova vlada spremeniti politiko predhodnikov. Velikokrat nastane navzkrižje interesov tudi med posameznimi državnimi ustanovami, ki se ukvarjajo z nacionalno varnostjo, ko tekmujejo za proračunska sredstva, da bi uresničili svoje poslanstvo. Vsaka posamezna ustanova favorizira določena orožja in sile za izpolnjevanje nalog (SIPRI 2002: 245–250).

Dejavnik, ki tudi učinkuje na obrambne izdatke, je zemljepisni dejavnik. Manj kot ima država zemljepisnih ovir proti mogočim osvajalcem, večja verjetnost je, da bo ta država povečala svoje obrambne izdatke. James Lebovic in Ashfaqa Ishaqa (v Kopač 1999: 11) na tem mestu poudarjata še zemljepisno oddaljenost in velikost držav.

Če se za konec poglavja navežem še na konkreten primer ZDA, ki so država, katere obrambne izdatke (sicer po koncu hladne vojne) proučujem, lahko omenim nekaj konkretnih dejavnikov, ki so v preteklosti vplivali na obrambne izdatke. Odkloni znotraj Natovih obrambnih trendov, sovjetski obrambni izdatki, vietnamska vojna in odkloni znotraj zveznih dohodkov, ki so se pokazali kot pozitivni vplivi na ameriške obrambne izdatke. Medtem pa sta inflacija in proračunski primanjkljaj negativno vplivala na obrambne izdatke (Hartley in Sandler 1995: 70).

Castillo in drugi (2001: 88–94) poudarjajo posebnost ZDA skozi zgodovino, saj se njihova gospodarska rast ni odrazila v povečani stopnji obrambnih izdatkov. Zgodovina je pokazala, da so ZDA v primerjavi z drugimi velikimi državami dosegle velik vpliv v mednarodni skupnosti kljub skromnim obrambnim izdatkom. Do leta 1885 se »gospodarsko blagostanje« (gospodarski »boom«) ni odrazilo v povišanju obrambnih izdatkov. Šele modernizacija Ameriške mornarice pod predsednikom Clevelandom je pokazala dvig obrambnih izdatkov. Več o konkretnih zadevah, ki zadevajo ZDA od hladne vojne do danes, vplivih na obrambne izdatke in same izdatke, pa sledijo v nadaljevanju diplomskega dela.

4. PROCES OBLIKOVANJA IN SPREJEMANJA OBRAMBNEGA PRORAČUNA ZDA

Proces oblikovanja in sprejemanja proračuna je po vsej verjetnosti najpomembnejši vladni proces v ZDA. Proračun zahteva dobesedno tisoče odločitev, od velikih do malih, od splošnih do specifičnih. Proračunski procesni cikel v ZDA in drugih ekonomijah zahodnih držav vsebuje štiri faze:

- a) priprava in predložitev;
- b) uzakonitev;
- c) uporaba in poraba;
- d) revizija porabe.

Priprava in oblikovanje proračuna potekata pod kontrolo vodje izvršilne veje oblasti (predsednik ZDA). Ko rezultate predloga obrambnega proračuna pregleda Urad za menedžment in proračun, ki je v funkciji izvršilne veje oblasti in je odgovoren za pripravo, usklajevanje in upravljanje celotnega zveznega proračuna, se ti predložijo zakonodajni veji oblasti, kjer se nekoliko popravijo, pozneje pa odobrijo in uzakonijo. Formalne institucije in procesi znotraj kongresa, ki ima določene ustavne odgovornosti glede obrambnih proračunov, so postali skozi čas vse bolj kompleksni. Glavno vlogo pri proračunskem procesu imajo odbori kongresa. Odbori predstavnškega doma in senata so tako primarno odgovorni za odobritev proračuna. Potem ko se odbori uskladijo glede proračunskih odstopanj, se s konferenčnim poročilom, katerega se udeležijo člani obeh domov kongresa, konča proračunska resolucija. To je nekje v začetku aprila. Posamezna ministrstva so dolžna voditi svoje programe skladno s proračunom, ki ga je odobrila zakonodajna veja oblasti, kajti njihovo porabo ves čas pregledujejo revizijski organi (CSBA 2007).

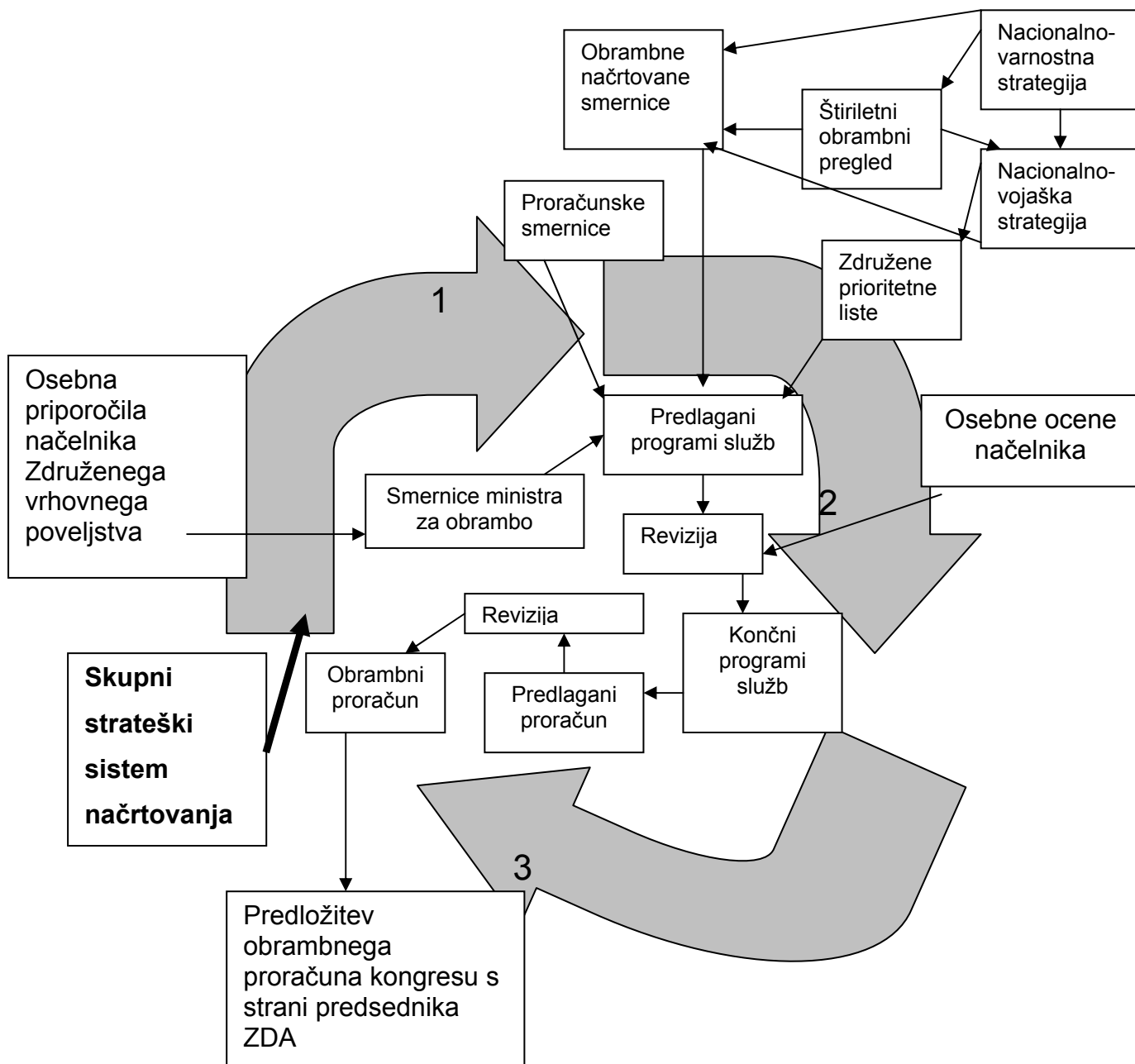
Ko govorimo o procesu sprejemanja proračuna, je pomembno razumevanje makro- in mikroproračunske politike. Makroproračunska politika se ukvarja z dohodki in izdatki kot celoto. Makroproračunski proces zajema številne odločitve na visoki ravni glede porabe, davkov, primanjkljaja, ki oblikujejo proračun kot celoto. Akterji, ki so vključeni v ta proces, se nenehno ukvarjajo z vprašanji, koliko proračunskih sredstev naj se porabi za obrambo, za koliko naj se poveča obramba, ali povišanje davkov nujno pripelje do zmanjšanja primanjkljaja, kako bo primanjkljaj vplival na gospodarstvo. Makroproračunski proces zajema ocene in načrte celotnih in tudi relativnih proračunskih deležev,

ki se razdelijo med različne funkcije. Ključni subjekti pri tem procesu so predsednik, proračunski direktor, vodje političnih strank v kongresu in proračunski odbori kongresa. Mikroproračunski proces pa zajema odločitve na nižjih ravneh, ki zadevajo posamezne agencije in programe. Na mikroravni se tako ukvarjajo npr. s konkretnimi vprašanji o začetku proizvodnje bombnikov B-2 in Nasine vesoljske postaje. Proračun je tako sestavljen iz tisoče specifičnih aktivnosti znotraj vladnih agencij in programov. Subjekti, ki se ukvarjajo z mikroproračunsko politiko, so uradniki posameznih agencij, predstavniki Urada za menedžment in proračun, ki pregledujejo proračun, in predstavniki odborov kongresa. Danes je večji poudarek na makro- v primerjavi z desetletji nazaj, ko je bil večji poudarek na mikroproračunskem procesu. Naraščajoča nefleksibilnost izdatkov, obstoj kroničnega primanjkljaja, pomembnost gospodarskih ocen in načrtov so povzročili spremembe v proračunskem procesu. Mikro- in makroproračunski proces sta v nenehnem konfliktu na vseh ravneh sprejemanja zveznega proračuna. Uradniki posameznih agencij in programov nenehno pritiskajo proti vrhu, kjer so odločevalci makroproračunskega procesa s svojimi zahtevami po povečanju izdatkov za posamezne programe (izobraževanje, obrambo, določene socialne programe), kar pa povzroča velike pritiske na celotne izdatke. Tako imajo subjekti na višjih ravneh zahtevno nalogo pri iskanju kompromisov in iskanju prioritet med različnimi programi, katerim se določi sredstva, ki pa ne smejo vplivati na turbulentno povečanje celotnih izdatkov (Ferfila in LeLoup 1999: 7–11).

Prvi korak v letnem procesu sprejemanja obrambnega proračuna je priprava proračunskih predlogov Ministrstva za obrambo, Bele hiše in drugih agencij izvršilne veje oblasti. Od osemnajst do dvajset mesecev pred 1. oktobrom, ko se začne novo proračunsko leto, Bela hiša zagotovi Ministrstvu za obrambo vojaške in proračunske smernice za pripravo predloga obrambnega proračuna. Tako so poleg proračunskih smernic zajete tudi materialne potrebe in vloga oboroženih sil ZDA, politika države in mednarodni položaj države. Oblikovanje predloga obrambnega proračuna gre tako skozi proces »Načrtovanja, programiranja in proračunskega sistema« (Planning, Programming and Budgeting System-PPBS) (glejte sliko 4.1). PPBS, za katerega je odgovoren minister za obrambo in deluje kot primarno sredstvo sistema upravljanja ministrstva za obrambo, zagotavlja sistematično strukturo za razvoj obrambne

strategije, pretvorbo te strategije v specifične obrambne programe, ki so potrebni za izvršitev te strategije, in posledično tudi oblikovanje obrambnega proračuna, ki je potreben za realizacijo teh programov.

Slika 4.1: PPBS⁴

Vir: Prirejeno po Childress in drugi 2001.

⁴1 – Načrtovanje, 2 – Programiranje, 3 – Proračunski sistem

Na ta proces ima pomemben vpliv načelnik Združenega vrhovnega poveljstva (The Chairman of the Joint Chiefs of Staff-CJCS), ki daje Ministrstvu za obrambo nasvete glede načrtovanja, programiranja in tudi oblikovanja obrambnega proračuna. Ti nasveti so rezultat dela Skupnega strateškega sistema načrtovanja (Joint Strategic Planning System – JSPS). Minister za obrambo te nasvete in predloge vrhovnih poveljnikov, različnih služb in agencij Ministrstva za obrambo in lastnega štaba pretehta in razvije svoje smernice. Ministrove smernice in proračunske smernice Ministrstva za obrambo vsaka izmed služb in agencij znotraj tega ministrstva upošteva pri pripravi svojega programa za izvedbo nalog in misij. Te službe v svojih programih upoštevajo tudi »obrambne načrtovane smernice« in »združene prioritete liste«, ki so pod vplivom Nacionalnovarnostne strategije, Nacionalnovojaške strategije in Štiriletnega obrambnega pregleda. Minister po dodatnih nasvetih in ocenah CJCS-ja pregleda programe teh služb in uredi potrebne popravke. Potem se na podlagi teh odobrenih programov naredijo proračunske ocene. Po številnih proračunskih pregledih in poznejših popravkih poda minister predlog obrambnega proračuna predsedniku ZDA, ta pa ga pošlje v kongres, kjer ga najvišje zakonodajno telo odobri in uzakoni (Childress in drugi 2000: 1.1–3.27). Proračunski proces je postal v zadnjih dveh desetletjih 20. st. vse bolj pomemben v ameriški zvezni politiki. Poleg tega pa za proračun velja, da gre za zelo občutljivo zadevo, kar so pokazala osemdeseta leta 20. st., ko je proračunski primanjkljaj Reaganove administracije sprožil pravi konflikt med kongresom in institucijo predsednika ZDA. Ta institucionalni konflikt se je nadaljeval vse do konca Clintonove administracije, čeprav je bil takrat proračun že v presežku. Politika proračunskega procesa je vplivala na institucionalne spremembe, ki se kažejo v povečani moči kongresa in v sami spremembi politike zakonodajne veje oblasti (Ferfila in LeLoup 1999: 7–8).

5. OBRAMBNI IZDATKI ZDA

Jeseni leta 1989, ko so povsod po Nemški demokratični republiki skozi mesta korakali sprevodi demonstrantov, ki so zahtevali svobodo in demokracijo, so odprli mejne prehode z zahodnim Berlinom. Oktobra 1990 sta bili obe nemški državi ponovno združeni in zloglasni berlinski zid, simbol razdvojenega sveta, porušen; začeli so se kazati znaki konca hladne vojne. Po razpustitvi Varšavskega sporazuma spomladi 1991 in razpadu nekdanje Sovjetske zveze (SZ) decembra 1991 so se zgodile radikalne spremembe v mednarodnem sistemu, ki so povzročile nastanek nove zunanjepolitične in varnostne koncepcije ZDA. ZDA so oblikovale novo Strategijo nacionalne varnosti, ki v primerjavi s politiko zadrževanja upošteva nove razmere v svetu in novo vlogo ZDA v mednarodnem sistemu (Trapans 2003: 26; Grizold in Ferfila 2000: 45). Postalo je jasno, da so se vojaške grožnje varnosti ZDA močno zmanjšale v primerjavi z obdobjem hladne vojne, tako da je bilo nespametno in obenem težko ohranjati in vzdrževati drage programe in oborožitvene sisteme za vojno najvišje intenzitete. Grožnja o vseevropski vojni, ki bi zajela takrat obe največji velesili, je izginila, ko se je zgodil politični, vojaški in infrastrukturni razkroj znotraj SZ. Po drugi strani pa je mednarodno varnostno okolje po koncu hladne vojne postalo vse bolj nepredvidljivo in negotovo, polno dvomov in novih izzivov⁵. Razmere se pogosto in hitro spreminjajo, zato se je veliko težje odzvati na vse izzive, ki izhajajo iz novega mednarodnega varnostnega okolja. Tako se je s koncem hladne vojne pojavila močna spodbuda za zmanjšanje obsega ameriških oboroženih sil in obrambnih izdatkov. Na zmanjševanje finančnih sredstev za obrambo je imela velik vpliv tudi javnost, ki je bila vse bolj prepričana, da obrambni izdatki zavirajo gospodarsko rast⁶. Javno mnenje je bilo v tej točki povsem skladno s pritiski politike, ki si je skušala v spremenjenih političnovarnostnih razmerah zagotoviti čim večjo mirovno dividendo⁷, ki bi jo

---

⁵Kriza in posledično vojna po iraški invaziji na Kuvajt 2. 8. 1990 potrjuje pesimističen pogled na širjenje regionalnih konfliktov po koncu hladne vojne. Samo leta 1991 je bilo 30 vojn na različnih koncih sveta (SIPRI 1992:189).

⁶Nekateri avtorji poudarjajo, da na splošno povečanje obrambnih izdatkov zmanjšuje gospodarsko rast in povečuje zadolženost, predvsem če gre za dolgoročno obremenjenost družbe. Vendar zveza ni očitna prav v vseh primerih, saj je odvisna od narave (vrste) izdatkov in spremljevalne vladne politike. Predvsem za razvite industrijske države velja, da ima lahko povečanje obrambne porabe kratkoročno pozitivne ekonomske učinke (Kegley in Wittkopf v Kotnik 2002: 72).

⁷Pri mirovni dividendi gre za prihranek na obrambnem področju zaradi konca hladne vojne in oboroževalne tekme, ki naj bi se razdelil med druge družbene porabnike (Kotnik 2002: 79).

lahko porabili za nevojaško javno porabo. Mirovna dividenda se največkrat ni porabila za izboljšanje socialnega stanja v državi, ampak predvsem za pokrivanje proračunskega primanjkljaja (Kotnik 2002: 79).

Čeprav so se po koncu hladne vojne zmanjšala proračunska sredstva za obrambne izdatke ZDA, pa se s tem niso prav nič zmanjšale ambicije ZDA, da še naprej ostanejo vojaška velesila. Velesila, ki je sposobna sodelovati pri reševanju pomembnih spopadov v svetu in preprečevanju njihove širitve, kajti morebitna svetovna destabilizacija na določenih območjih resno ovira razvoj demokracije in gospodarstva ter delovanje mednarodne skupnosti pri reševanju svetovnih problemov in odpravljanju groženj (trgovina z mamili, terorizem, ekološki problemi itd.). To pa neposredno in tudi posredno vpliva na varnost ZDA in njen ekonomski razvoj. ZDA so po koncu hladne vojne še vedno usmerjene predvsem k uporabi vojaških instrumentov za uresničevanje nacionalnovarnostnih ciljev⁸ nove strategije, sprejete avgusta 1991, in v tem okviru tudi nove vojaške doktrine, kar se kaže v strateški oceni virov ogrožanja varnosti ZDA in tudi pri opredelitvi novih ciljev in sredstev za doseganje njenih nacionalnih interesov (Grizold in Ferfila 2000: 14–79).

-
1. ⁸Odvračanje vojaških napadov na ZDA in njene zaveznice; če se napadi zgodijo, je treba vojaško poraziti napadalca;
  2. zmanjšati odvisnost ZDA od strategije jedrskega povračila, in sicer z raziskovanjem in razvojem defenzivnih tehnologij, sporazumov o zmanjšanju oboroževanja ter z ohranjanjem močnih konvencionalnih sil;
  3. spodbuditi in krepiti svobodo in demokracijo v svetu;
  4. pomagati zaveznikom ZDA pri njihovi obrambi pred terorizmom in vojaškimi napadi;
  5. spodbujati izvajanje gospodarskih reform v Rusiji in drugih državah vzhodne Evrope ter njihove vojaške sisteme prilagajati novim vlogam;
  6. zaščititi svobodno trgovino in zagotavljati dostop ZDA do svetovnih trgov, naravnih virov, oceanov in vesolja;
  7. preprečevati širitev jedrskega, kemičnega in biološkega orožja, raketne tehnologije in raket, ki omogočajo prenos orožja za množično uničevanje (Ferfila in Grizold 2000: 46–47).

5.1 ZMANJŠEVANJE OBRAMBNIH IZDATKOV ZDA OB KONCU HLADNE VOJNE

Za ZDA je značilno, da ob koncu vsake vojne zelo zmanjšajo svoje oborožene sile in obrambne izdatke. To se je zgodilo po prvi in drugi svetovni vojni, po vojni v Vietnamu in tudi po hladni vojni, s čimer se povečuje stopnja tveganja nepripravljenosti za naslednji konflikt. Politična opozicija ne glede na strankarsko opredeljenost politično pozicijo opozarja, da se človeška, materialno-tehnična in finančna sredstva za zagotavljanje nacionalne varnosti ne smejo spustiti na raven, na kateri ne bi bili več sposobni odgovarjati na izzive in grožnje, ki jih povzročajo »malopridne države«, mednarodne organizacije in posamezniki. Leta 1990 sta takratni ameriški predsednik George Bush starejši in kongres dosegla soglasje o zmanjšanju oboroženih sil in obrambnih izdatkov za 25 % v obdobju naslednjih nekaj let (1991–1995). Leta 1992 je Bush predlagal, da se obrambni izdatki zmanjšajo še za dodatnih 5 % do leta 1997, s čimer so se strinjali tudi demokrati z Billom Clintonom, ki je takrat kandidiral za ameriškega predsednika (Grizold in Ferfila 2000: 15).

Tako so bili skupni ameriški obrambni izdatki za nacionalno obrambo⁹ ob koncu hladne vojne leta 1989 304,1 milijarde US\$, kar je 479,1 milijarde US\$ glede na vrednost US\$ iz leta 2005, leta 1990 306,2 milijarde US\$ (457,6 milijarde US\$ iz leta 2005), leta 1991 pa 280,3 milijarde US\$ (401,9 milijarde US\$ glede na vrednost US\$ leta 2005). Takratne ocene zakonodajne veje oblasti so stremele k temu, da naj bi se obrambni izdatki do leta 1995 zmanjšali na 200–250 milijard US\$, kar se je izkazalo kot manjše zmanjšanje, kot ga je dejansko pričakovala vladna administracija. Zmanjševanje obrambnih izdatkov v prvih letih po hladni vojni je šlo na račun inflacije, ki je bila leta 1989 4,8-odstotna, leta 1990 5,4- in leta 1991 4,3-odstotna. Tako visoka stopnja inflacije kot je bila v prvih letih po vojni, se vse do danes ni več pojavila. Tudi proračunski primanjkljaj, ki ga je leta 1990 Proračunski urad kongresa ocenil na 131 milijard US\$, ni zanemarljiv. Takratni načrti so bili, da bi se ta primanjkljaj s pomočjo zmanjšanih obrambnih izdatkov odpravil do leta 1994. Upadanje gospodarske rasti z 2,5 % leta 1989 na 1 % leta 1990, leto pozneje pa celo negativna

---

⁹Nacionalnoobrambne izdatke sestavljajo obrambni izdatki Ministrstva za obrambo, obrambni izdatki Ministrstva za jedrsko energijo, izdatki za mobilizacijo in dodatna urjenja in vojaške pokojnine (Conversion Survey 2001: 42).

gospodarska rast (-1,2 %), je bilo v obdobju po koncu hladne vojne skrb vzbujačo. BDP se je od leta 1989 do leta 1991 sicer ves čas povečeval od 5.200 in 5.400 do 5.700 milijard US\$, vendar je bil kljub temu daleč najmanjši v celotnem proučevanem obdobju v diplomskem delu. Tako kot je padala višina obrambnih izdatkov v prvih treh letih po vojni, je padal tudi delež BDP-ja, ki ga namenijo za obrambne izdatke. Leta 1989 je bil ta delež 5,6 %, leta 1990 5,3 %, leta 1991 pa 4,7 % (glejte prilogo A). Tako so bili obrambni izdatki in delovanje vojaštva v začetku 90. let bolj odvisni od ekonomskih dejavnikov kot pa od strateških in varnostnih zadev (SIPRI 1991: 120–125).

Seveda pa imajo poleg ekonomskih tu pomembno mesto še vedno politični in vojaški dejavniki, ki vplivajo na razvoj ameriških obrambnih izdatkov v letih po hladni vojni. Med specifičnimi varnostnimi spremenljivkami so: vpliv kontrole oboroževanja, načrt vladne administracije in zaznavanje potreb po zmanjševanju obrambnih izdatkov v obdobju po vojni. Vpliv kontrole oboroževanja, ki ima podlago v Pogodbi o konvencionalnih oboroženih silah v Evropi (CFET), se najbolj odraža v zmanjševanju letalskih (taktičnih) enot in vojske, ki predstavljajo 1/3 izdatkov. Izdatki za operacije in podporo naj bi se zmanjšali za 5 milijard US\$. Kar zadeva načrt vlade, gre predvsem za umik nekaterih enot ameriških oboroženih sil iz Evrope. Čeprav so se najbolj zmanjšali izdatki za operacije in podporo, pa vseeno največji delež zmanjševanja odpade na nabavo (SIPRI 1991: 120–125).

ZDA so se vključile v Zalivsko vojno¹⁰ proti Iraku z zavezniškimi letalskimi napadi 17. januarja 1991, priprave pa so potekale že pet mesecev prej. Stroški operacij Puščavski ščit leta 1990 ter Puščavska nevihta in Sablja leta 1991 niso vplivali na povečanje ameriških obrambnih izdatkov v letih 1991 in 1992. ZDA so se v tem primeru zanašale na države, ki so prek Zalivskega kooperacijskega sveta pokrile stroške operacij v zameno za vključitev ameriške večnacionalne koalicije v spopad. Od skupnih 54,4 milijarde US\$ stroškov, ki so jih imeli

---

¹⁰ZDA so z Zalivsko vojno prvič po razpadu dvopolne ureditve imele priložnost preveriti, kakšni so odnosi v novonastalem položaju. S to vojno so preizkusile vrednost in verodostojnost Wilsonove zamisli o kolektivni varnosti. Poskus je imel pomembne rezultate, saj jim je prvič prek organov OZN uspelo doseči soglasje o začetku skupne akcije, čeprav ni šlo le za obrambo osnovnih načel OZN, ampak za ohranitev nadzora nad velikimi zalogami nafte. Posredno je intervencija preprečila mogoči napad na Izrael in s tem začetek četrtega arabsko-izraelskega spopada. Ta vojna je tudi pokazala nujnost vpletenosti ZDA in pomen njihovega vodenja mirovnih operacij (Ferfila in Grizold 2000: 18).

Američani v tej vojni, sta največji delež pokrila Savdska Arabija in Kuvajt (SIPRI 1992: 270–285).

5.1.1 PREDSEDNIŠKE VOLITVE LETA 1992

Čeprav so se po koncu hladne vojne vladna administracija na čelu s predsednikom države in kongres zavedali, da je zmanjševanje obrambnih izdatkov neizogibno, pa se ta proces ni odvijal s takšnim tempom, kot so ga narekovali dogodki v mednarodnem varnostnem okolju. V začetku leta 1992 je bilo jasno, da SZ ne obstaja več, s tem pa so ZDA izgubile globalnega izzivalca. ZDA so se na to situacijo v proračunskem smislu odzvale sorazmerno blago. Po podatkih Nata in ameriškega ministrstva za obrambo so obrambni izdatki ZDA iz leta 1991 v leto 1992 celo narasli za 9 %, na 305,1 milijarde US\$ (424,7 milijarde US\$ glede na US\$ iz leta 2005), ne pa radikalno zmanjšali, kar je večina pričakovala, nekateri pa celo zahtevali. Čeprav je trend sprejetih obrambnih proračunov padal, pa to ni veljalo za same obrambne izdatke¹¹. Obrambni izdatki so v tem letu celo presegli sprejeti obrambni proračun za 5,9 %. Takšen trend se je nadaljeval vse do leta 1998 (glejte prilogo B). Vzroke, zakaj se ni nadaljeval trend zmanjševanja obrambnih izdatkov iz leta 1991, lahko iščemo v gospodarski recesiji, ki se je vlekla skozi vse leto, in tako nosi del odgovornosti za počasno zmanjševanje obrambnih izdatkov. Gospodarska rast je bila skromnih 2,6 % ob 3,3-odstotni inflaciji, BDP pa 5.900 milijard US\$, kar je za 3,4 % več kot leto prej. Delež BDP-ja za obrambo je leta 1992 znašal 4,9 %. Civilni sektor takrat ni bil pripravljen na reakcijo, ki so jo sprožili odvečna delovna sila in druge zmogljivosti iz obrambnega sektorja ekonomije. Ko pa se je gospodarstvo osvobodilo recesije, je nastalo prestrukturiranje, posledično pa tudi zmožnost večjega zmanjševanja obrambnih izdatkov v obdobju petih let. Drugi vzrok lahko pripišemo letu predsedniških volitev, ko sta bila predsednik

---

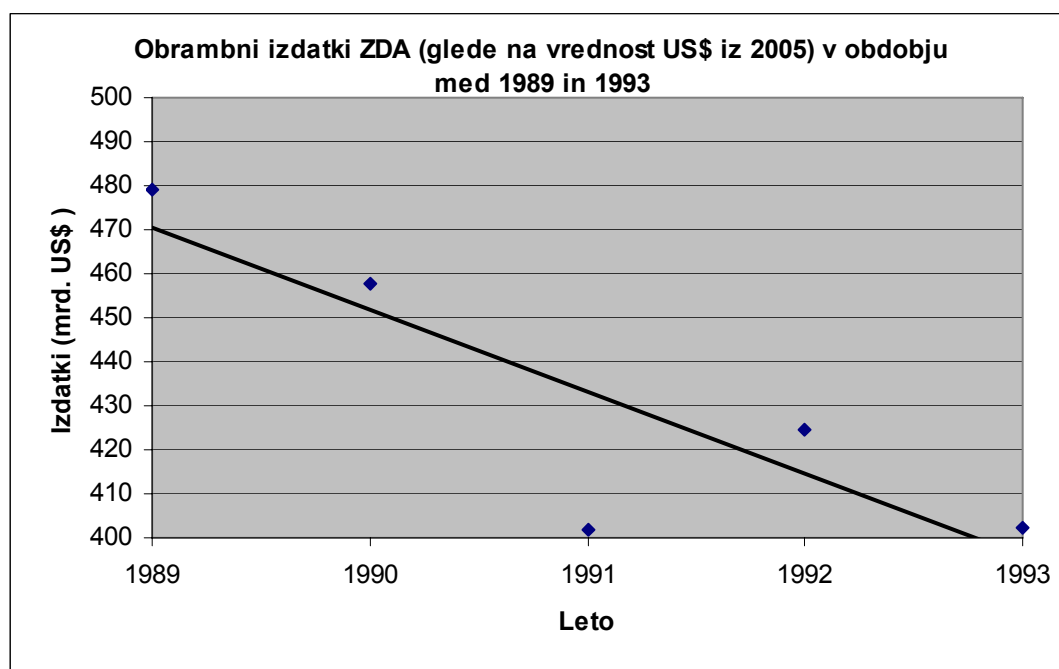
¹¹Razlika med sprejetimi obrambnimi proračuni in obrambnimi izdatki («budget authority and outlay») je v tem, da gre pri sprejetem oz. odobrenem proračunu za načrt in izdatke za sile, ki imajo podlago v zveznem zakonu, s katerim se izpostavijo finančne obveznosti, ki se kažejo v dejanski porabi v tekočem letu in tudi v prihodnosti. Tako denar ni porabljen v enem letu, saj so večji stroški (predvsem nabava) razporejeni skozi večletno obdobje. Tako je potrebnih kar nekaj let, da se ta proračun prevede v dejanske izdatke. Pri »outlays« gre pa za seštevek vseh izdatkov za specifično proračunsko leto in predstavljajo dejanska sredstva, s katerimi se poplačajo obveznosti, vključno z interesnimi plačili javnega značaja, vendar pa ne tudi za poplačilo dolgov. V povprečju se 40 % sredstev iz sprejetega proračuna porabi v tekočem letu, drugo pa v prihodnjih letih (SIPRI 1993: 340–343).

ZDA in tudi kongres previdna pri zmanjševanju obrambnih izdatkov, saj bi lahko v nasprotnem primeru uničila posel dobaviteljem namenske industrije, s katerim ima država sklenjene pogodbe. Prav tako pa bi postavila na kocko ogromen sektor gospodarstva, ki je odvisen od obrambnih poslov. Tretji vzrok pa je mednarodna vloga največje vojaške sile na svetu, ki mora biti jasna in nedvoumna in si kot taka z določeno mednarodno avtoriteto, pridobljeno skozi zgodovino, ne sme privoščiti zelo velikega zmanjšanja obrambnih izdatkov. Na vprašanje, kateri vzrok je najbolj tehten za opis delovanja ameriške državne politike, lahko odgovorijo le takratni vodilni politiki, preostali svet pa lahko samo ugiba. Po mojem mnenju je odgovor v kombinaciji vseh treh (SIPRI 1993: 340–343).

Na povišanje obrambnih izdatkov ZDA leta 1992 vpliva tudi angažiranost ameriških oboroženih sil v operacijah ohranjanja miru pod okriljem OZN. Posredovanja na Haitiju, v Jugoslaviji, Ruandi in v Somaliji so obremenila ameriški obrambni proračun za 321,4 milijona US\$ (MB 1996/1997: 20).

Spodnji graf nam prikazuje gibanje višine obrambnih izdatkov ZDA v prvih petih letih po hladni vojni.

Graf 5.1.1.1: Trend višine obrambnih izdatkov ZDA med 1989 in 1993

Vir: SIPRI Military expenditure Database 2007.

Na abscisni osi grafa 5.1.1.1 imamo neodvisno spremenljivko čas (proračunsko leto), na ordinatni pa odvisno spremenljivko – višina obrambnih izdatkov v milijardah US\$ glede na vrednost US\$ iz leta 2005. Pri vrednostih odvisne spremenljivke sem namerno vzel konstantno vrednost US\$ iz 2005, da dobimo realnejšo sliko. Na grafu 5.1.1.1 nam linearni trend spreminjanja višine obrambnih izdatkov ZDA pokaže, da so obrambni izdatki od leta 1989 do leta 1993 padali. Najvišja vrednost obrambnih izdatkov je bila leta 1989, ki je znašala 479,1 milijarde US\$. Obrambni proračun za leto 1989 je bil sprejet že leta 1988, ko je hladna vojna še vedno trajala, zato je bila vrednost obrambnih izdatkov tako visoka. V naslednjih dveh letih je mogoče zaznati upad tovrstnih izdatkov, kar je posledica umirjanja vojnih napetosti med dvema vojaškima blokoma. Vrednost obrambnih izdatkov je bila tako leta 1991 najmanjša in je znašala 401,9 milijarde US\$. Leta 1992 se je pojavila ponovna rast obrambnih izdatkov ZDA zaradi vzrokov, ki sem jih objasnili že v zgornjih vrsticah v podpoglavju 5.1.1, leta 1993 pa se je ponovno pojavil padec višine obrambnih izdatkov, ki je dosegel skoraj minimum v tem proučevanem obdobju. Za lažjo interpretacijo spreminjanja višine obrambnih izdatkov skozi različne enoletne časovne točke sem izračunal tudi indekse¹² (glejte tabelo C). Izračun indeksa s stalno osnovo¹³ nam pokaže, da je bila višina obrambnih izdatkov leta 1993 0,8-krat manjša kot leta 1989. Če pogledamo indeks stopnje rasti¹⁴, vidimo, da je bila pozitivna stopnja rasti samo iz proračunskega leta 1991 v leto 1992, ki je bila 5,7 %. Največja negativna stopnja rasti ($T_k < 0$) je bila iz leta 1990 v leto 1991 in je znašala -12,2 %. Druga največja negativna stopnja rasti pa je bila iz leta 1992 v leto 1993 in je znašala -5,3 %. Izračun aritmetične sredine¹⁵ ali povprečja vsote vseh obrambnih izdatkov v tem petletnem obdobju je pokazal, da so imele ZDA v povprečju 433,1 milijarde US\$ obrambnih izdatkov. Rezultat izračuna variance¹⁶, ki jo štejemo za najpomembnejšo mero variabilnosti in skupaj z aritmetično sredino za temelj parametra v statistični analizi, je pokazal, da je varianca, ki je povprečje kvadratov odklonov od aritmetične sredine

¹²O indeksih govorimo, kadar z relativnimi števili primerjamo istovrstne podatke (Ferligoj 1995: 199).

¹³Obrazec indeksa s stalno osnovo je: $I_k/o = X_k/X_o \cdot 100$ (Ferligoj 1995: 199).

¹⁴Obrazec indeksa stopnje rasti je: $T_k = ((X_k/X_{k-1}) \cdot 100) - 100$ (Ferligoj 1995: 199).

¹⁵Formula za izračun aritmetične sredine: $\mu = \sum_{i=1}^n x_i/N$ (Ferligoj 1995: 36).

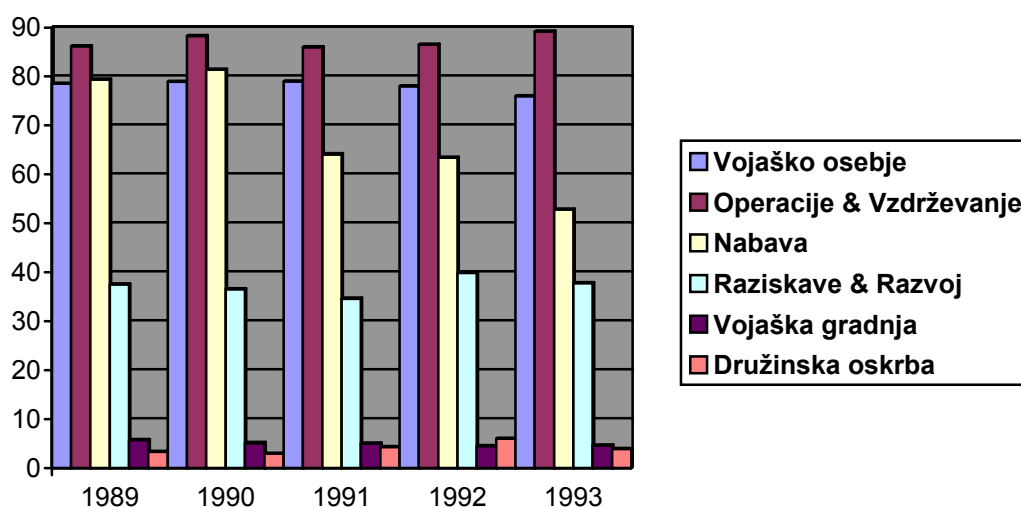
¹⁶Formula za izračun variance: $\sigma^2 = \sum_{i=1}^n (x_i - \mu)^2/N$ (Ferligoj 1995: 49).

(433,1), v tem obdobju znašala 940,5, kvadratni koren odklonov (standardni odklon¹⁷) od povprečja pa 30,7.

Sestava obrambnih izdatkov ZDA po posameznih programih je naslednja:

a) Vojaško osebje¹⁸, b) Operacije in vzdrževanje, c) Nabava, d) Raziskave in razvoj, e) Vojaška gradnja, f) Družinska oskrba.

Graf 5.1.1.2¹⁹: Izdatki (v milijardah US\$) posameznih obrambnih programov med 1989 in 1993

Vir: The Military Balance 1991–1994.

Na grafu 5.1.1.2 je na ordinatni osi prikazana višina izdatkov (v milijardah US\$) posameznih programov med letoma 1989 in 1993 (abscisna os). Pri izdatkih za vojaško osebje vidimo, da se je med letoma 1989 in 1991 pojavljala minimalna

¹⁷Standardni odklon je kvadratni koren iz variance (Ferligoj 1995: 49).

¹⁸Splošno obstajajo tri kategorije osebja: a) aktivna vojska, b) rezervne vojaške ali ozemeljske sile, c) civilni uslužbenci vojaških ustanov. V ZDA, kjer imajo »All-volunteer forces«, morajo plače vzpodbuditi ljudi in tako na ta način ohranjajo vojaško službo atraktivno, ki tekmuje na trgu s civilnimi službami. Tako je velik del obrambnih izdatkov rezerviran za rekrutiranje in ohranjanje kakovosti sil (IMADE 1993: 413).

V obrambnih ustanovah je poleg vojaškega zaposleno tudi civilno osebje. Aktivne sile predstavljajo večje izdatke kot rezervne sile in profesionalne sile oz. prostovoljne sile, kot jih imenujejo Američani, predstavljajo večje breme proračunu kot naborniške sile. Vlada vojaškemu osebju poleg rednih plač pogosto ponuja nedenarne ugodnosti (nastanitev, transport, komunikacijska sredstva, zdravstvena skrb). V oboroženih silah ZDA predstavljajo izdatki za osebje drugo največje breme obrambnemu proračunu (MB 2006: 18).

¹⁹V tem grafu so zajeti samo podatki programov Ministrstva za obrambo, ne pa tudi drugi programi drugih ministrstev, ki so vpeti v nacionalno obrambo. Vrednosti obrambnih izdatkov so vezane na spreminjajoče se letne vrednosti US\$.

pozitivna stopnja rasti, po letu 1991 pa se zgodi padec teh izdatkov, saj iz 79 milijard US\$ leta 1991 izdatki leta 1993 padejo na 76 milijard US\$.

Najbolj kritična točka obrambnih izdatkov, ki obenem zavzame največji delež finančnih sredstev, namenjenih za nacionalno obrambo, so izdatki za operacije in vzdrževanje. Ta komponenta določa zmogljivost oboroženih sil ZDA, ki zajema urjenje pripadnikov oboroženih sil, oskrbo z gorivom in zalogami vseh vrst, komunikacijska sredstva za poveljevanje in kontrolo na vseh ravneh, vzdrževanje vseh oborožitvenih sistemov in njihovih komponent. Nerazdružljiv del teh izdatkov je financiranje podpornih aktivnosti bojnih letal (ure letenja, misij) in podpora silam vojne mornarice (število dni, preživetih na morju na operativnih misijah) (IMADE 1993: 418).

Z grafa 5.1.1.2 je razvidno, da so se izdatki za operacije in vzdrževanje v prvih letih po koncu hladne vojne gibali med 86 in dobrimi 89 milijardami US\$. Maksimum je bil leta 1993, ko so ti izdatki znašali 89,2 milijarde US\$, minimum pa leta 1991 pri 86 milijardah US\$. Izdatki za operacije in vzdrževanje skozi celotno proučevano obdobje zavzemajo največji delež izdatkov med šestimi proučevanimi programi. Približno 1/3 obrambnih izdatkov se je skozi celotno proučevano obdobje namenjala operacijam in vzdrževanju. Izdatki za nabavo so bili v letih 1989 in 1990 veliko višji kot naslednja tri leta. Predstavljali so 79,4 in 81,4 milijarde US\$, kar je tudi maksimum. Leta 1991 se je zgodil padec teh izdatkov, ki so znašali 64,1 milijarde US\$, leta 1993 pa dosegli minimum pri 52,8 milijarde US\$. Izdatki za raziskave in razvoj so od leta 1989 do leta 1991 rahlo upadali in leta 1991 dosegli minimum pri 34,6 milijarde US\$, potem pa je sledil vzpon in dosega maksimuma leta 1992 z 39,9 milijarde US\$. Temu je leta 1993 sledil majhen padec. Izdatki za vojaško gradnjo poleg izdatkov za družinsko oskrbo predstavljajo najmanjše breme obrambnemu proračunu. Pri izdatkih za vojaško gradnjo vidimo, da so od leta 1989, ko so dosegli maksimum pri 5,7 milijarde US\$, naprej stalno upadali in leta 1993 dosegli minimum pri 4,5 milijarde US\$. Izdatki za družinsko oskrbo so v prvih dveh letih ob koncu hladne vojne upadali in leta 1990 dosegli minimum pri 2,9 milijarde US\$, potem pa je sledil vzpon, ki je leta 1992 dosegel maksimum pri 6 milijardah US\$, leta 1993 pa je sledil manjši padec višine tovrstnih izdatkov.

5.2 OBRAMBNI IZDATKI ZDA MED CLINTONOVO ADMINISTRACIJO

Demokratska in Republikanska stranka tvorita v ZDA dvostrankarski sistem. Republikanska stranka je desnosredinsko, Demokratska stranka pa levosredinsko usmerjena. Ti stranki, ki skušata pridobiti v svoj tabor konservativno in liberalno usmerjene Američane, imata v svojih političnih programih različna mnenja do obrambne politike. Obrambna politika Demokratske stranke je v primerjavi z obrambno politiko Republikanske stranke bolj defenzivna kot ofenzivna. Demokrati v ospredje postavljajo socialne programe in so proti jedrskim poskusom in prekomerni krepitvi vojaštva. Demokratska stranka skuša, preden poseže po intervenistični obrambni politiki, obrambna in varnostna vprašanja reševati z diplomatskimi in ekonomskimi prijemi (Ferfila in drugi 2001: 829–832).

Po predsedniških volitvah leta 1992, ko je zmagala Demokratska stranka z Billom Clintonom, je bilo v začetku leta 1993 mogoče zaznati začetek radikalnega zmanjševanja obrambnih izdatkov. V proračunskem predlogu za leto 1994, ki ga je predsednik poslal v kongres prvič v svojem mandatu, je močno zmanjšal proračunska sredstva za oborožene sile in za celotno nacionalno obrambo. Višina obrambnih izdatkov je v tistem letu predstavljala 288,1 milijarde US\$ (377,9 milijarde glede na vrednost US\$ iz leta 2005), kar je 3 % manj kot leto prej. Obljube iz predvolilne kampanje so Clintona vezale na zmanjšanje izdatkov za 16 % v obdobju 1994–1998, kar je 8-odstotno večje zmanjšanje, kot je bil zastavljen cilj predhodne Busheve administracije. Zmanjševanje izdatkov se je zgodilo, vendar ne v takem obsegu, kot je bilo sprva zastavljeno. Zmanjšanje je bilo 4,8-odstotno (SIPRI 1994: 402–404).

Ekonomski kazalniki so bili po zamenjavi oblasti pozitivni glede na prejšnja leta. Gospodarska rast je bila leta 1994 4,1-odstotna, kar je za 1,2 % več kot leta 1993 in 1,5 % več kot leta 1992. Stopnja inflacije pa je bila leta 1994 2,5-odstotna, kar je najmanj po koncu hladne vojne. Tudi BDP je kazal pozitivno stopnjo rasti in leta 1994 znašal 6.900 milijard US\$, od tega pa so 4,1 % namenili obrambnim izdatkom, kar je najmanj po koncu hladne vojne (SIPRI Military expenditure Database 2007; The Military Balance 1995–2000).

ZDA so leta 1993 prvič po hladni vojni na domačem ozemlju občutile grožnjo terorizma. V februarju je v eni izmed podzemnih garaž Svetovnega trgovinskega centra eksplodiral tovornjak, poln razstreliva. V napadu je bilo šest

mrtvih in na tisoče ranjenih. Osama bin Laden je prevzel odgovornost, da je stal za organizatorjem napada, Omarjem Abdulom Rahmanom (Meysan 2002: 23–24).

Oborožene sile ZDA so bile poleti 1993 dejavne v Iraku, ko so po ukazu predsednika Clintona napadle kompleks iraške obveščevalne službe v Bagdadu. ZDA so vrnile udarec, ker naj bi Iračani pripravljali napad na Georgea Busha starejšega med obiskom Iraka aprila 1993. Predtem pa so Američani v začetku leta 1993 s Tomahawki napadli tovarniški obrat v Zaafaraniyu (Irak), kjer naj bi razvijali jedrske oborožitvene sisteme. To posredovanje je bilo odgovor na iraško zavračanje in ignoriranje dela posebne komisije OZN, ki se ukvarja s tovrstno problematiko (MB 1993/1994: 14–15).

Američani so bili tako kot leta 1992 tudi v obdobju 1993–1995 udeleženi v Operacijah ohranjanja miru pod okriljem OZN. Operacije na Haitiju, v Jugoslaviji, Ruandi in v Somaliji so v tem obdobju obrambni proračun obremenile za približno 6,3 milijarde US\$ (MB 1996/1997: 20).

5.2.1 PRORAČUNSKA OBREMENJENOST ZDA

V drugi polovici devetdesetih let prejšnjega stoletja so ekonomski indikatorji kazali katastrofalno sliko ameriškega gospodarstva. Leta 1995 je gospodarska rast padla na 2 %, kar je za več kot polovico manj kot preteklo leto, ob 2,8-odstotni stopnji inflacije. BDP pa je glede na pretekla leta počasi naraščal (7.200 milijard US\$). Delež BDP-ja za obrambne izdatke je od leta 1992 padal in leta 1995 predstavljal 3,8 %. Februarja 1996, ko je bila sprejeta Nacionalnovarnostna strategija, so v tem dokumentu opozorili na največjo proračunsko obremenjenost v zadnjih petdesetih letih (SIPRI Military expenditure Database 2007; The Military Balance 1995–2000).

V drugi polovici devetdesetih let prejšnjega stoletja so imeli na ameriške obrambne izdatke pomemben učinek tudi naslednji dejavniki:

- a) realizacija »Pregleda od spodaj navzgor« (»Bottom-Up Review« – BUR) in nadaljnje razprave o novih zaznavanjih groženj varnosti;
- b) proračunski spopad med predsednikom in kongresom, ki se je izkazal za bolj živčnega kot običajno;
- c) notranje obrambne zadeve, kot so zapiranje baz, reforme nabave in oskrbe in problemi obrambne industrije.

42. predsednik ZDA je že v začetku predsedniškega mandata obljubil obsežen pregled ameriških obrambnih potreb in programov s tako imenovanim »Pregledom od spodaj navzgor«, ki ga opravi Ministrstvo za obrambo. Ta pregled je določil daljnosežne načrte, velikost in strukturo vojaštva ter razvoj novih generacij oborožitvenih sistemov, hkrati pa je opozoril tudi na nove varnostne grožnje. V tem dokumentu je zapisano, da naj bi bile oborožene sile pripravljene za spopad v dveh regionalnih konfliktih. Tako naj bi aktivne sile zajemale 1,4 milijona pripadnikov do leta 1999. Za realizacijo »Obrambnega programa za prihodnja leta« (»Future Years Defense Program«) med letoma 1995 in 1999 naj bi porabili 1.200 milijard US\$. Kritiki Clintonovega predloga o dveh regionalnih konfliktih, ki je bil že od vsega začetka sporen, so opozarjali na razhajanje potrebnih oboroženih sil z obrambnoproračunskim predlogom predsednika. Generalni proračunski urad je določil primanjkljaj proračunskemu predlogu predsednika, in sicer 150 milijard US\$ za naslednjih pet let, Pentagon pa 50 milijard US\$. Pentagon je tako iskal različne možnosti za kompenziranje tega primanjkljaja v krčenju programov razvijanja orožja, v prihodnji nizki stopnji inflacije, zmanjšanih stroških nabave in oskrbe. Ocenili so, da bi bilo mogoče samo z nižjo stopnjo inflacije privarčevati 20 milijard US\$ (SIPRI 1995: 394–397).

Republikanska stranka je že od vsega začetka Clintonovi administraciji očitala, da daje premalo poudarka oboroženim silam in da je njihova obrambna politika zelo mila in celo mehkužna. Politični pritisk se je še okrepil, ko je Republikanska stranka na volitvah v kongres novembra 1994 dobila večino v senatu in v predstavniskem domu. Clinton se je na pritiske odzval z besedami: »Ne smemo več zmanjševati obrambe!« Njegova administracija pa je odgovorila s sprejetjem povečanega obrambnega proračuna za leto 1995, ki pa kljub temu že deseto leto zapored (z izjemo leta 1992) ni držal koraka s stopnjo inflacije. Tudi dejanski obrambni izdatki so se glede na preteklo proračunsko leto zmanjšali. Z 288,1 so padli na 278,9 milijarde US\$. Spremembe so se odražale tudi v dodatnih 25 milijardah US\$ k obrambnemu proračunu za obdobje 1995–2001, kar pa dejansko še ni spremenilo trenda zmanjševanja obrambnih izdatkov. Tako sta proračunski leti 1996 in 1997 dobili dodatni 2 milijardi US\$, 3 milijarde US\$ so šle za leti 1998 in 1999, 6 milijard US\$ za leto 2000 in 9 milijard US\$ za leto 2001. Od teh 25 milijard US\$ je bilo samo 6

milijard US\$ namenjenih modernizaciji, preostalo pa je šlo za izboljšanje pripravljenosti, dvig plač in izboljšanje življenjskega standarda. V dobrobit proračunskemu primanjkljaju za realizacijo »Obrambnega programa za naslednja leta« je šlo tudi zmanjševanje finančnih sredstev za glavne oborožitvene programe v višini 7,7 milijard US\$, kar je objavil obrambni minister Perry konec leta 1994 (SIPRI 1995: 394–397).

Prvič po dolgem času se je zgodilo, da je kongres za proračunsko leto 1996 zvišal predsednikov predlog obrambnega proračuna, kajti med Reaganovo in Bushevo administracijo je moral kongres vedno zmanjševati predsednikova predlagana proračunska sredstva za obrambo. Večina predstavnikov zakonodajne veje oblasti, tistih, ki so bili za povečanje, in tudi tistih, ki so bili za zmanjšanje obrambnega proračuna, pa so bili proti ameriškemu sprejemanju vse večjih mednarodnih obveznosti. Ker so bili kongresniki proti mirovnim operacijam in izdatkom, ki jih prinašajo te operacije, je Clinton kongresu ponudil kompromis. Zaradi izdatkov, ki so jih imeli Američani v Bosni, je propadla nabava novih oborožitvenih sistemov, zato je predsednik obljubil odobritev višjega obrambnega proračuna za leto 1996, ki se je skladal s predlaganim proračunom kongresa. Kot sem že omenil, je to obdobje, ko so bili dejanski obrambni izdatki večji od sprejetega obrambnega proračuna. Leta 1996 so obrambni izdatki znašali 271,4 milijarde US\$, kar je 3 % manj kot leto prej. Tudi gospodarska rast je tega leta začela kazati pozitivno rast, gibanje inflacije pa je bilo ravno nasprotno. Delež BDP-ja za obrambne izdatke je bil 3,5 % (SIPRI 1996: 330–333).

Če se vrnemo nazaj k BUR-u, vidimo, da je Ministrstvo za obrambo v tem takrat zaupnem poročilu zapisalo, da so daljnosežni načrti, ki zadevajo celotno strukturo ameriškega vojaštva, uresničljivi s pomočjo ogromnih prihrankov na račun zaprtja številnih baz in privatizacije skladišč. Z upadanjem oboroženih sil upada tudi potreba po številnih bazah. V Kaliforniji so zaprli tudi nekatere ameriške letalske baze. Tako so v drugi polovici devetdesetih let prejšnjega stoletja zaprli 79 vojaških instalacij, 26 drugim pa so spremenili namembnost. Ocenili so, da bi tako v naslednjih dvajsetih letih privarčevali 19,3 milijarde US\$. Pomembno mesto v obrambnoekonomskem menedžmentu je zasedal tudi predlog reforme nabave in oskrbe, ki je bil predmet številnih razprav. Predlogi so bili, da naj bi bilo odločanje o vojaški nabavi in oskrbi bolj sproščeno in da

naj bi se posamezne službe znotraj oboroženih sil odrekle pravici do nabave orožja in da bi to skrb prepustili osrednji oblasti v Pentagonu. BUR je opozarjal tudi na nove grožnje varnosti, kot so jedrsko, biološko in kemično orožje, v majhnih brezpilotnih letalih. Da bi se tega problema lotili konstruktivno in sistematično, so predlagali podoben način dela, kot je bil v BUR-u (SIPRI 1996: 330–333).

Ponovno pa so nase opozorili teroristi, ki so leta 1996 z »avtomobil bombami« napadli mednarodni stanovanjski kompleks »Kobar Towers« v mestu Kobar (Savdska Arabija), kjer so se zadrževali mednarodni pripadniki oboroženih sil. V tem napadu je bilo ubitih 20 ljudi, od tega 19 Američanov, 372 pa je bilo ranjenih. Odgovornost za napad je prevzel savdski Hezbolah (Wikipedia 2007).

5.2.2 NAPOVED POVIŠANJA OBRAMBNIH IZDATKOV ZDA

Proračunsko leto 1997 je zadnje leto pred letom 2001, ki so ga zaznamovali s terorističnimi napadi na ZDA, ko je bil sprejet obrambni proračun manjši, kot so bili dejanski obrambni izdatki. Obrambni proračun, ki je bil leta 1997 253,9 milijarde US\$, je bil za 1,7 % nižji kot leta 1996. Obrambni izdatki pa so bili leta 1997 276,3 milijarde US\$, kar je 1,7 % več kot leta 1996. V letu 1997 je bilo mogoče zaslediti dobro gospodarsko rast, ki se je že približala 4 %. Stopnja inflacije pa je bila sorazmerno nizka (2,4 %). BDP je tudi v tistem letu, kar je bilo že sedmo leto zapored, naraščal (8.100 milijard US\$). Delež BDP-ja za obrambne izdatke pa je bil 3,4 %. Za to leto je značilno, da je bil najmanjši ameriški zvezni dolg v zadnjih petnajstih letih, ki je znašal 107 milijard US\$ (SIPRI Military expenditure Database 2007; The Military Balance 1998–2002).

Leta 1997 je »Štiriletni obrambni pregled« (osnutek ameriške vojaške strategije) napovedal dvig obrambnih izdatkov zaradi nezadovoljstva s hitrostjo in kakovostjo transformacije vojaštva po koncu hladne vojne v kongresu, Ministrstvu za obrambo in v celotni obrambni skupnosti. Ekonomski kazalniki so bili v tistem času pozitivni, zato so s »šestletnim obrambnim načrtom« v višini 1.550 milijard US\$ napovedali rast obrambnih proračunov in tako ocenili, da se bo rast začela v proračunskem letu 2000. Rast sprejetega obrambnega proračuna se je dejansko začela že leta 1998, sami obrambni izdatki pa so se začeli dvigovati leta 1999, ko je bil sprejet dopolnilen proračun k obrambnemu proračunu v višini 8,3 milijard US\$. Ker se je pripravljenost ameriških

oboroženih sil sorazmerno poslabšala, je bil ta dopolnjen proračun, sprejet oktobra 1998, več kot potreben. Za boljšo pripravljenost oboroženih sil so namenili eno milijardo US\$, eno pa za balistično obrambo (SIPRI 1999: 278–283).

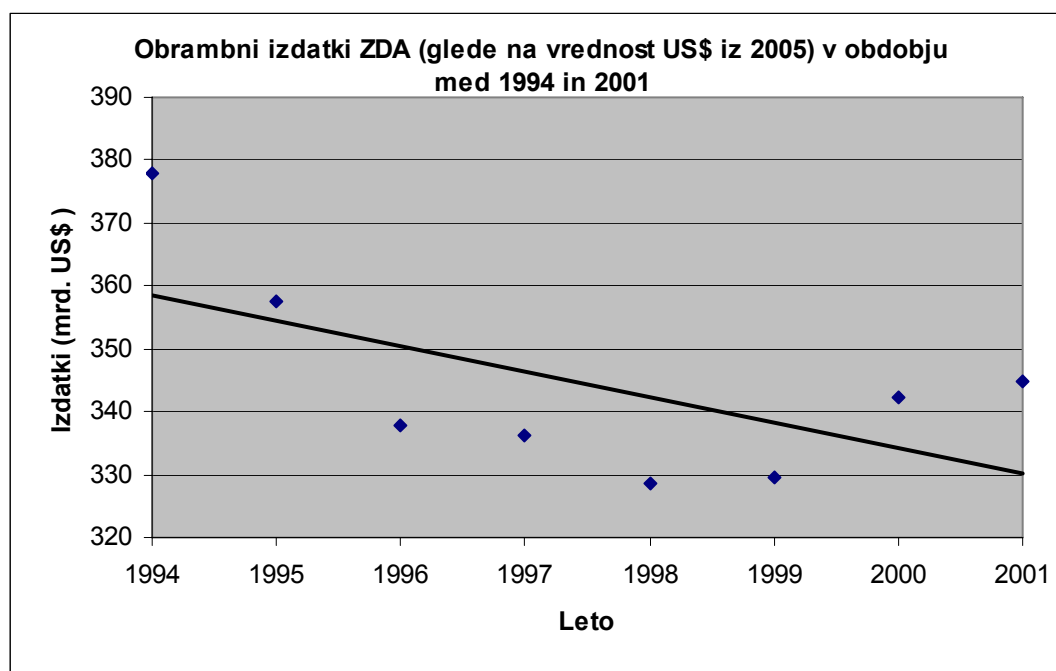
Na prehodu v novo stoletje so se še enkrat pokazale smernice prihodnjih obrambnih izdatkov, ki so jih napovedali že leta 1997 s »Štiriletnim obrambnim pregledom«. V »Nacionalnovarnostni strategiji za novo stoletje«, ki je bila sprejeta decembra 1999, je bilo po desetletnem obdobju mogoče zaznati dolgoročno poviševanje obrambnih izdatkov. ZDA so poudarjale, da so za uresničevanje ciljev strategije za novo stoletje potrebna zadostna sredstva, ki jih narekujejo novi izzivi. Prioritete so bile usmerjene k izboljšani pripravljenosti oboroženih sil, dolgoročni modernizaciji in k transformaciji vojaških sil, ki so postale vse bolj dejavne v operacijah ohranjanja in vsiljevanja miru, ustvarjanju kakovosti življenja pripadnikov v uniformah. Politika je nadaljevala trend povečevanja razdeljevanja sredstev za operacije, vzdrževanje in nabavo. Posledično je kongres za proračunsko obdobje 2000–2005 sprejel za 112 milijard US\$ povišan obrambni proračun za boljšo pripravljenost, modernizacijo oboroženih sil in druge visokoprioritetne obrambne potrebe (National Security Strategy for a New Century 1999).

Leta 1998 so se zgodili ponovni teroristični napadi, takrat na poslopih ameriških ambasad v Keniji in Tanzaniji, kjer je bilo ubitih 252 ljudi, 5.000 pa ranjenih. Med smrtnimi žrtvami je bilo Američanov »samo« 12. Za napade so takoj (in ne prvič) obtožili teroristično mrežo Osama bin Ladna. Pred napadi 11. septembra 2001 sta ta napada štela za najhujši bin Ladnov teroristični zločin. Bin Laden je v sporočilu za javnost zapisal, da je »šlo za maščevanje zaradi krivic, ki jih je ameriška vlada storila vsem muslimanskim narodom«, in da bodo »Američani v prihodnjih dneh z božjo pomočjo priča črni usodi, kakršno je doživela Sovjetska zveza«. Ameriški odgovor je bil hiter, a zelo sporen. 20. avgusta 1998 je tedanji predsednik Bill Clinton svojim oboroženim silam ukazal, da izvedejo povračilne napade na domnevno odgovorne teroristične skupine. Po predsednikovih besedah so bombardirali »teroristično infrastrukturo v Afganistanu in Sudanu, saj je ogrožala ameriško državno varnost«. Američani so med drugim bombardirali tudi farmacevtsko tovarno v Sudanu, saj so jo ameriški obveščevalci označili kot prvi člen pri izdelavi kemičnega orožja,

povezan z bin Ladenom. Osama bin Laden je še enkrat in zadnjič pred 11. septembrom 2001 svojo moč pokazal v Jemnu (v pristanišču Aden) oktobra 2000, ko je eden izmed njegovih mudžahidov izvedel samomorilski bombni napad na ameriški rušilec USS Cole. V tem napadu je umrlo 17 Američanov (Harding in Pettiford 2003: 161–164).

Leta 1999 so ZDA vodile Natovo Operacijo zavezniških sil proti Jugoslaviji. MB ocenjuje, da so Američani pokrili $\frac{3}{4}$ stroškov operacije, kar je 8,25 milijarde US\$. ZDA so bile v tistem letu udeležene tudi v operacijah na Kosovu, v Bosni, JZ Aziji in Vzhodnem Timorju. Obremenitev ameriškega obrambnega proračuna je bila približno 6 milijard US\$ (MB 2000/2001: 20).

Graf 5.2.2.1: Trend višine obrambnih izdatkov ZDA med 1994 in 2001

Vir: SIPRI Military expenditure Database 2007.

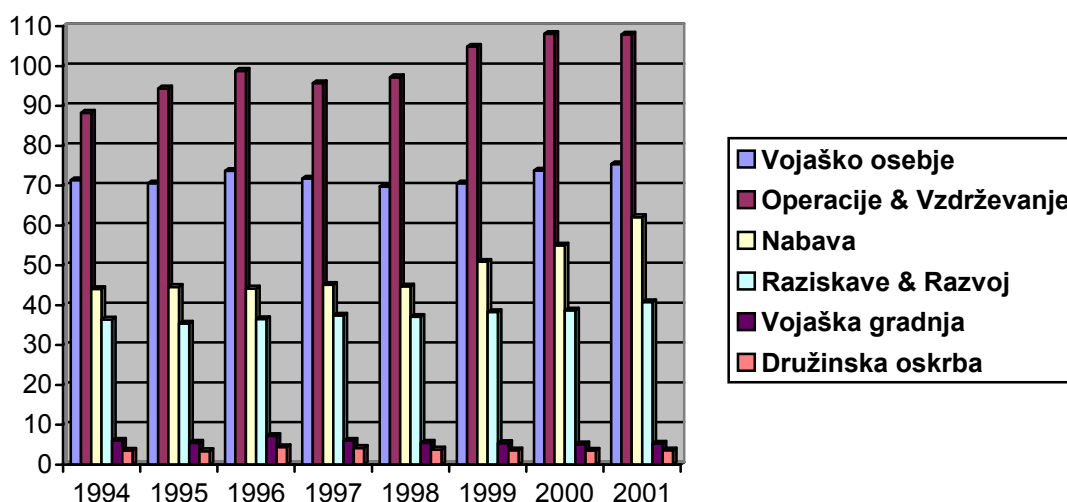
Če za to poglavje pogledamo še grafično spreminjanje višine obrambnih izdatkov na grafu 5.2.2.1, vidimo, da linearni trend višine obrambnih izdatkov v obdobju od leta 1994 do leta 2001 pada. Višina obrambnih izdatkov v obdobju 1994–1998 pada, v obdobju 1999–2001 pa se kaže pozitivna rast. Najvišjo vrednost na grafu zavzema leto 1994, in sicer 377,9 milijarde US\$, najnižjo pa leto 1998, ko so obrambni izdatki predstavljali 328,6 milijarde US\$. Pri vrednostih odvisne spremenljivke (višina obrambnih izdatkov) od časa

(proračunsko leto) sem ponovno vzel konstantno vrednost US\$ iz 2005. Indeks stopnje rasti nam pokaže, da je bila največja stopnja rasti iz proračunskega leta 1999 v proračunsko leto 2000 in je bila 3,9 %. Druga najvišja stopnja rasti pa je bila iz leta 2000 v leto 2001, in sicer 0,8 %. Največja negativna stopnja rasti je bila iz leta 1994 v leto 1995 (-5,5) in iz leta 1995 v leto 1996, ko je predstavljala 5,4 %. Po izračunu aritmetične sredine znaša povprečje obrambnih izdatkov ZDA v tem obdobju 344,3 milijarde US\$.

Povprečje kvadratov odklonov od aritmetične sredine (344,3) v tem obdobju je 235,1, standardni odklon od izračunane povprečne vrednosti obrambnih izdatkov pa 15,3.

Graf 5.2.2.2²⁰: Izdatki (v milijardah US\$) posameznih obrambnih programov med 1994 in 2001

Vir: The Military Balance 1995–2002.

Na grafu 5.2.2.2 je prikazana višina izdatkov (v milijardah US\$) posameznih obrambnih programov med letoma 1994 in 2001. Pri izdatkih za vojaško osebje vidimo, da so se v tem obdobju do leta 2001 gibali med 70 in 80 milijardami US\$ z izjemo leta 1998, ko so ti znašali samo 69,8 milijarde US\$. V obdobju do leta 1998 je mogoče zaznati nihanje med pozitivno in negativno stopnjo rasti,

²⁰V tem grafu so zajeti samo podatki programov Ministrstva za obrambo, ne pa tudi drugi programi drugih ministrstev, ki so vpeti v nacionalno obrambo. Vrednosti obrambnih izdatkov so vezane na spreminjajoče se letne vrednosti US\$.

vendar ne za več kot 5 %. Po letu 1998 pa so se tovrstni izdatki stalno višali. Iz leta 1999 v leto 2000 je bila stopnja rasti najvišja in je predstavljala 4 %. Maksimum je bil tako leta 2001 v vrednosti 75,4 milijarde US\$. Izdatki za operacije in vzdrževanje so imeli podoben trend gibanja kot izdatki za vojaško osebje. Do leta 1996 so naraščali, potem do leta 1998 padali, nato pa ponovno naraščali. Razlika je le v tem, da so imeli tovrstni izdatki v letu 2001 negativno stopnjo rasti. Maksimum je bil leta 2000, 108,1 milijarde US\$, minimum pa leta 1994, in sicer 88,3 milijarde US\$. Izdatki za operacije in vzdrževanje so skozi celotno proučevano obdobje zavzemali največji delež izdatkov med šestimi proučevanimi programi. Pri izdatkih za nabavo, ki predstavljajo tretji največji delež obrambnih izdatkov, vidimo, da so po letu 1998 naraščali in maksimum dosegli leta 2001 pri 62,1 milijarde US\$. Minimum pa je bil leta 1994 pri 44,1 milijarde US\$. Izdatki za raziskave in razvoj so se skozi to proučevano obdobje gibali med 30 in 40 milijardami US\$. Ponovno je bil maksimum leta 2001, in sicer 40,8 milijarde US\$. Ti izdatki so od leta 1994 do leta 2001 z izjemo leta 1998 stalno naraščali. Izdatki za vojaško gradnjo so maksimum dosegli leta 1996 z 7,2 milijarde US\$ in so imeli od tega leta naprej negativno stopnjo rasti vse do leta 2000, potem pa se je trend spremenil. Izdatki za družinsko oskrbo so se gibal od 3,4 do 4,4 milijarde US\$. Maksimum je bil prav tako leta 1996 in je predstavljal 4,4 milijarde US\$. Zelo podoben trend izdatkov za vojaško gradnjo se je pojavil tudi pri teh izdatkih, in sicer, da je bila stopnja rasti od leta 1996 do leta 2000 negativna, leto pozneje pa ponovno pozitivna.

5.3 OBRAMBNI IZDATKI ZDA IN VOJNA PROTI TERORIZMU

5.3.1 BUSHEVA ADMINISTRACIJA

V letu 2000 so ponovno potekale volitve za predsednika ZDA. Predstavnik Demokratske in predstavnik Republikanske stranke sta se v predvolilni kampanji zavzemala za rast obrambnih izdatkov za naslednja leta. Na obrambnem področju sta se zavzemala za boljše delovne pogoje vojaškega osebja, za novo vojaško tehnologijo s tako imenovanim preskokom generacij, za izboljšano različico sistema raketne obrambe. Še preden je George W. Bush, ki je na teh volitvah zmagal, postal 43. predsednik ZDA, je bil že sprejet obrambni proračun za leto 2001, v katerem so samo za nabavo orožja namenili 60 milijard US\$, kongres pa je tej vsoti predsednika dodal še 3,2 milijarde US\$ (SIPRI 2001: 236–242).

George W. Bush, ki je predsedovanje začel januarja 2001, še ni upal sprejemati pomembnejših odločitev glede finančnih zadev na obrambnem področju, dokler ni bil narejen pregled celotne strukture oboroženih sil. Jeseni 2001 je bil na Ministrstvu za obrambo narejen obsežen in temeljit »Štiriletni obrambni pregled«. Minister za obrambo Donald Rumsfeld je po sprejetih sklepih tega dokumenta namignil, da je večje povišanje obrambnih izdatkov malo verjetno in da so s tem pregledom dognali, da bi šli lahko korak nazaj v potrebah Ameriške vojske oz. da bi se začasno odpovedali določenim oborožitvenim sistemom z namenom varčevanja za poznejše temeljitejšo transformacijo in modernizacijo vojske. O tem, da bi se preskočila generacija oborožitvenih sistemov zaradi praznjenja obstoječega arzenala za veliko transformacijo Ameriške vojske, je Bush namigoval že med predsedniško volilno kampanjo. K zmanjševanju obrambnih izdatkov za novo generacijo oborožitvenih sistemov sta obetali že medletni poročili Urada za menedžment in proračun, ki je del izvršilne veje oblasti, in Urada za proračun kongresa, ki je del zakonodajne veje oblasti. Oba urada sta predvidevala zaton pričakovanih proračunskih presežkov kot posledico velikih davčnih odbitkov in slabljenja ameriškega gospodarstva. Zaradi zmanjšanja ameriških zveznih financ je bilo povišanje obrambnih izdatkov še toliko manj verjetno. Po terorističnih napadih 11. septembra 2001 pa se je zgodil radikalnejši preobrat in vsi sklepi »Štiriletnega obrambnega pregleda« so bili v trenutku izničeni, saj so se po teh dogodkih vsi politični in tudi drugi interesni pogledi, pričakovanja in zahteve obrnili na glavo. Predsednik

ZDA je po soglasju s kongresom naznanil dolgo trajajočo in po obsegu globalno »vojno proti terorizmu«, ki ni imela vpliva samo na obrambne izdatke, ampak na celoten zvezni proračun (SIPRI 2002: 245–314).

Če so ob koncu 20. st. ekonomski indikatorji kazali dobro gospodarsko rast (4,2 % leta 1999 in 4,0 % leta 2000) in nizko stopnjo inflacije (2,1 % leta 1999 in 3,4 % leta 2000), pa je leta 2001 padla gospodarska rast na najnižjo raven po hladni vojni (1,2 %), z izjemo leta 1991. Stopnja inflacije je bila 2,8 %. BDP pa je že deseto leto zapored po hladni vojni naraščal (10.200 milijard US\$). Delež BDP-ja, ki se namenja za obrambne izdatke, je bil že tretje leto zapored 3,1 % (SIPRI Military expenditure Database 2007; The Military Balance 2002–2006).

Če pogledamo še vojaške operacije, v katerih so bili Američani v letih 2000 in 2001 vključeni, vidimo, da je njihovo posredovanje na istih lokacijah kot leta 1999, in sicer na Kosovu, v Bosni, SZ Aziji, v Vzhodnem Timorju, stalo slabih 9 milijard US\$ (MB 2000/2001: 20).

5.3.2 11. SEPTEMBER 2001

ZDA so v torek, 11. septembra 2001, doživele teroristične napade²¹ v New Yorku, Washingtonu in Somerset Countyju. Ti napadi so brez dvoma najpomembnejše in najbolj znano teroristično dejanje v sodobni zgodovini, in sicer po veliki izgubi človeških življenj (3.038) in tudi po načinu, kako je bil napad izveden. Najpomembnejše dejstvo pa je, da se je teroristični napad zgodil na ameriškem ozemlju, kar pomeni, da je najmočnejši režim na svetu ponižala in ranila vojska, ki jo financira Osama bin Laden, za katerega večkrat pravijo, da večino časa menda preživi v jami (Harding in Pettiford 2003: 161–164).

Po terorističnih napadih v ZDA je večina zahodnih držav začela nekakšno obliko pregleda svojih dolgoročnih potreb, kako se zoperstaviti grožnjam terorizma. Da bi se učinkovito zoperstavili grožnjam, je bilo treba ustvariti

---

²¹Napadi so se začeli, ko se je v dopoldanskem času ugrabljeno potniško letalo družbe American Airlines zaletele v zgradbo 1 (severna zgradba) kompleksa World Trade Centra v mestu New York. Dvajset minut pozneje se je v zgradbo 2 (južna zgradba) istega kompleksa zaletele še eno ugrabljeno letalo družbe United Airlines. Eno uro po prvem napadu je sledil napad na Pentagon v Washingtonu, kjer se je potniško letalo družbe American Airlines zaletele v zahodno krilo Ministrstva za obrambo. Četrto ugrabljeno letalo družbe United Airlines, ki je bilo po vsej verjetnosti namenjeno za napad na Belo hišo ali Pentagon, pa je predčasno strmoglavilo v kraju Somerset County v Pensilvaniji (Tabak 2001: 18).

kohezijo med vojaško obrambo in notranjo varnostjo, oba sektorja pa vključiti v mednarodno sodelovanje. Najintenzivneje so se tega projekta lotile ZDA. Neizpodbitno dejstvo je, da so imeli teroristični napadi v ZDA velik vpliv na obrambne izdatke. Takoj po terorističnih napadih je kongres namenil 20 milijard US\$ za protiteroristične aktivnosti. Ministrstvo za obrambo je od tega dobilo 13 milijard US\$. Druga sredstva za protiteroristične aktivnosti pa so se razdelila med druga ministrstva. Povišanje obrambnih izdatkov po terorističnih napadih ni vezano samo na nove aktivnosti, ki bi bile neposredno povezane z grožnjami terorizma, ampak tudi zaradi razvojnih oborožitvenih programov in splošnega izboljšanja delovnih pogojev vojaškega osebja, ki ga narekuje varnostno okolje po hladni vojni. Da se je trend obrnil v poviševanje obrambnih izdatkov, ima velike zasluge ameriško javno mnenje, ki je zahtevalo boljšo obrambo domovine po tragediji, ki se jim je zgodila na njihovem ozemlju (SIPRI 2003: 310).

Posledice najhujšega napada v zgodovini terorizma se kažejo tudi v spremenjeni »Vojaški strategiji« ZDA. Strukturo oboroženih sil, ki je bila sposobna soočiti se s specifičnimi in z eksplicitnimi grožnjami, so morale zamenjati sile, ki so se sposobne boriti proti predvidenim in nepredvidenim grožnjam. Tako se je zgodila sprememba v strategiji, ko je na »grožnjah temelječo strategijo« (»threat-based«) zamenjala strategija, ki »temelji na zmožnostih« (»capabilities-based«). Ta strategija zagovarja uporabo razširjene informacijske tehnologije, uporabo razvijajoče se obrambe proti asimetričnim grožnjam (mednarodni terorizem in širjenje orožja za množično uničevanje) in posebno pozornost na obnovo obrambe domovine. Zaščita domovine, nacionalnih interesov, interesov zaveznikov in prijateljev pred različnimi oblikami groženj je poleg zmožnosti vojskovanja na dveh prizoriščih hkrati glavna prioriteta celotne strukture oboroženih sil (SIPRI 2002: 245–255).

Največja strukturna sprememba v ameriškem državnem aparatu po 11. septembru je ustanovitev Urada za domovinsko varnost. Ta urad ima enake pristojnosti kot ministrstvo in je neposredno odgovoren predsedniku ZDA. Njegova naloga je preprečevanje terorističnih napadov, zmanjševanje ranljivosti ZDA ob morebitnih napadih in biti v pripravljenosti na hiter in učinkovit protitudar. Ministrstvo se oskrbuje tudi z obveščevalnimi analizami, prav tako pa daje svoj prispevek k izpopolnitvi tehnologije za boljši boj proti grožnjam, ki

pretijo na ozemlje ZDA s strani terorizma in orožja za množično uničevanje. Za vodjo tega ministrstva je bil imenovan nekdanji marinec in guverner Pensilvanije Tom Ridge. V letu 2004 so temu ministrstvu, ki zaposluje približno 170 tisoč ljudi, namenili 37,4 milijarde US\$ (Radić 2003: 40–43).

5.3.3 VOJNA PROTI TERORIZMU

Po napadih na ZDA 11. septembra bi najbrž le najbolj neumen ali naiven človek lahko verjel, da ZDA ne bodo odgovorile s silo. Gre namreč za državo, ki je navajena, da težave »rešuje« s silo, torej tako, da na pomoč pokliče oborožene sile. Zato je bilo po terorističnih napadih v ZDA nemogoče pričakovati, da bodo ZDA stale križem rok. ZDA so svetovna velesila z zakladnico orožja, ki mu v zgodovini ni para niti po količini niti po izpopolnjenosti. Vprašanje torej ni bilo, ali bodo odgovorile niti kdaj bodo odgovorile, ampak samo, kako bodo odgovorile. »Vojna proti terorizmu« kot odgovor na dogodke 11. septembra se je v polnosti razplamtela 7. 10. 2001, ko so ZDA začele zračne napade na Afganistan, ki so v končni fazi pripeljali do padca talibanskega režima. Poseg so poimenovali Operacija trajna svoboda (čeprav je bilo njeno prvotno ime Operacija neomejena svoboda). Ti posegi z veliko vojaško močjo so vplivali na proračun za notranjo varnost, vključno s policijskimi silami, z obveščevalnimi in drugimi nevojaškimi protiterorističnimi ukrepi pa tudi na finančna sredstva za vojaške sile in vojaško obveščevalno dejavnost (Harding in Pettiford 2003: 161–231).

Septembra 2002 so ZDA sprejele novo Nacionalnovarnostno strategijo, v kateri so v ospredje postavljali boj proti globalnemu terorizmu. V Beli hiši poudarjajo, da je ta boj neprimerljiv s katero koli vojno v zgodovini ZDA in da bo trajal zelo dolgo na različnih frontah s prikritimi in z neprikritimi operacijami. Ta strategija omogoča preventivne napade na katero koli državo, za katero ocenjujejo, da bi bila lahko zadostna grožnja ameriški nacionalni varnosti, kljub negotovosti ocene, kje in kdaj bi lahko sovražnik napadel. Tako bi bila odstranjena specifična grožnja, ki preti ZDA, njihovim zaveznikom in prijateljem. Na podlagi te strategije, ki omogoča zelo fleksibilno interpretacijo, če in kako naj ZDA ravnajo proti morebitnim sovražnikom, so tudi objavili namero in dejansko realizirali napad na Irak marca 2003, ki predstavlja drugo in obenem največje prizorišče »vojne proti terorizmu«. Legitimnost za ta napad so iskali v reševanju

ameriške nacionalne varnosti. S to vojno se pojavijo največje potrebe in zahteve po povišanju obrambnih izdatkov (SIPRI 2006: 279–306).

Dejanski in potencialni izdatki »vojne proti terorizmu«, ki so ji že v začetku napovedali dolgotrajnost, se delijo na dve glavni komponenti:

- a) izdatki vojn v Afganistanu in Iraku, ki zajemajo vodenje vojn in tudi obnovo držav;
- b) dolgoročni izdatki za vojaške in notranjevarnostne zadeve v povezavi z grožnjo terorizma (SIPRI 2006: 279–306).

Z »vojno proti terorizmu« so obrambni izdatki ZDA v proračunskem letu 2003 prvič po koncu hladne vojne presegli mejo 400 milijard US\$. Ti izdatki so bili 415,2 milijarde US\$, leta 2005 pa so presegli celo 500 milijard US\$. V letu 2006 so predstavljali že rekordnih 546 milijard US\$ (SIPRI Military expenditure Database 2007).

Podatki o obrambnih izdatkih ZDA, ki jih ponuja Urad za menedžment in proračun, ki je pod okriljem Bele hiše, so nekoliko nižji v primerjavi s podatki SIPRI-ja. Za proračunsko leto 2003 so bili obrambni izdatki 404,9 milijarde US\$, leta 2005 495,3 milijarde US\$, leta 2006 pa že 535,9 milijarde US\$. Ocene za naslednja leta kažejo, da se bodo ti izdatki do leta 2009 ponovno spustili pod mejo 500 milijard US\$ (494,3 milijarde US\$), leta 2011 pa dosegli 522,6 milijarde US\$ (Office of Management and Budget 2007).

Podatki, ki jih ponuja MB, so povsem identični s podatki o obrambnih izdatkih ZDA za obdobje 2003–2006, ki jih navaja Urad za menedžment in proračun ameriške Bele hiše. Tudi MB je v svoji publikaciji zapisal, da se bodo obrambni izdatki po letu 2006 znižali in naj bi tako leta 2007 predstavljali 527 milijard US\$ (MB 2006: 29).

Ekonomski kazalniki med »vojno proti terorizmu« so kazali naslednje stanje: gospodarska rast je v letih 2002 (2,4 %), 2003 (3,1 %) in 2004 (4,4 %) kazala pozitivno rast. Višanje obrambnih izdatkov je na kratek rok sprožilo pozitivno gospodarsko rast, tako da v tem primeru ne moremo govoriti, da gospodarska rast sproži proces višanja obrambnih izdatkov. Ta posebnost ZDA se je pokazala že skozi zgodovino, ko se gospodarska rast ni odrazila v povečani stopnji obrambnih izdatkov. Ta zgodovina se tudi tokrat ponavlja. Stopnja inflacije je od leta 2002 (1,6 %) do leta 2005 (3,4 %) stalno naraščala, tako da se kaže določena stopnja povezanosti z naraščanjem obrambnih izdatkov. BDP

je že štirinajsto leto zapored naraščal in je leta 2005 predstavljal 12.500 milijard US\$. Delež BDP-ja, ki se namenja za obrambne izdatke, pa je od leta 2002 (3,4 %) stalno naraščal. Leta 2003 je bil 3,8 %, leta 2004 4,0 %, leta 2005 pa že 4,1 %. Tudi pri tem ekonomskem kazalniku se kaže povezanost z obrambnimi izdatki. Kljub kritikam, da je bil delež BDP-ja za obrambne izdatke prevelik in da bi bilo treba iti korak nazaj, naj za primerjavo omenim, da je med hladno vojno, v obdobju 1985–1987, ko je bila na oblasti Reaganova administracija, delež BDP-ja za obrambne izdatke že presegel 6 % (SIPRI Military expenditure Database 2007; The Military Balance 2003–2006).

5.3.3.1 Izdatki vojaških operacij v Afganistanu in Iraku

Izdatki vojaških operacij v Afganistanu in Iraku so kompleksna zadeva, saj izdatkov ne predstavljajo samo operaciji sami, ampak so tukaj med drugim zajeti izdatki kupovanja podpore sosednjih držav in obnova držav po vojni. Gledano iz ekonomske perspektive, se pojavijo poraženci in ironično tudi zmagovalci vojne. ZDA, Afganistan in Irak so, gledano z ekonomske perspektive, poraženci te vojne, nekatere države, ki mejijo (zemljepisno) na Afganistan, pa so si ustvarile ekonomski dobiček. Tu je posebno mišljen Pakistan²² (SIPRI 2002: 239).

Ameriška vladna administracija se je odločila, da bodo vojaške operacije v Afganistanu in Iraku financirali z dodatnimi proračuni, ki se ne bodo dotikali rednih obrambnih proračunov. Vzrok za takšno odločitev je v tem, da so ocene, koliko sredstev je potrebnih za določeno operacijo v določenem obdobju, bolj natančne, bolj kot se bliža datum uporabe. Drugi vzrok pa je, da je sprejemanje dodatnega obrambnega proračuna z »ad hoc« proceduro hitrejša. Kritiki takšnega načina dela danes opozarjajo, da so stroški operacij v Afganistanu in Iraku postali tako predvidljivi, da bi jih lahko vključili v redni obrambni proračun (SIPRI 2006: 305).

---

²²Gospodarstvo Pakistana se je okrepilo na račun političnih odločitev, ki so jih sprejeli v korist ZDA v vojni proti Afganistanu. Gospodarske posledice se kažejo v povečanem izvozu tekstila, oblačil in usnja, povečani industrijski proizvodnji in finančni pomoči ZDA, Japonske in EU, ki je bila več kot milijardo US\$. Pridobili so tudi nova posojila od IMF. ZDA in Kanada pa sta jim črtala finančne dolgove iz preteklosti. Pakistan v tej zgodbi ni osamljen primer, tukaj sta tudi Gruzija in Uzbekistan (SIPRI 2002: 241).

Tabela 5.3.3.1.1: Dodatno sprejeti ameriški proračuni za »globalno vojno proti terorizmu« v proračunskem obdobju 2002–2005 (v milijardah US\$)

Datum sprejetja	Proračunsko leto	Ministrstvo za obrambo	Druga ministrstva	Skupaj
September 2001	2001	13	7	20
Januar 2002	2002	3	17	20
Avgust 2002	2002	14	10	24
Februar 2003	2003	10	0	10
April 2003	2003	63	16	79
November 2003	2004	65	22	87
Maj 2004	2005	25	0	25
Februar 2005	2005	75	7	82
Leto 2006	2006	65,3	2,6	67,9
Maj 2007	2007	še ni znano (x)	še ni znano (y)	100
Skupaj		333,3 + x	81,6 + y	514,9

Vir: SIPRI 2004; Garamone 2007; Department of Defense 2007.

Tabela 5.3.3.1.1 nam prikazuje, koliko in kdaj so Ministrstvo za obrambo in druga ministrstva dobili dodatnih finančnih sredstev za globalno »vojno proti terorizmu«. Predhodno sem že omenil, da je takoj po napadih v New Yorku in Washingtonu kongres namenil 20 milijard US\$ za protiteroristične aktivnosti. V januarju in avgustu 2002 je administracija predsednika Georga W. Busha zaprosila še za dodatnih 44 milijard US\$ (oba predloga skupaj) za krizne potrebe, da bi nadaljevali »globalno vojno proti terorizmu«. Tako je bilo Ministrstvu za obrambo za obdobje od 1. 10. 2001 do 30. 9. 2002 dodeljenih 30 milijard US\$. Druga ministrstva pa so za vojno proti mednarodnemu terorizmu dobila 34 milijard US\$. Podeljevanje teh sredstev je bilo v sklopu kriznih potreb in tako ni neposredno bremenilo drugih programov rednega obrambnega proračuna. Dejstvo pa je, da so se posledice tega odražale na drugih sektorjih in nadaljnjih proračunih. Čeprav financiranje globalne »vojne proti terorizmu« predstavlja veliko breme za ameriško gospodarstvo, je Busheva administracija med letom 2003 zaprosila za dve dodatni finančni injekciji za vojni v Afganistanu in Iraku, in sicer v skupnem znesku 176 milijard US\$. Ta sredstva

so bila namenjena za vojaške operacije in vojaško in nevojaško obnovo. V aprilu je kongres sprejel dodatni krizni proračun za leto 2003, in sicer 79 milijard US\$. 63 milijard je šlo na račun Ministrstva za obrambo za podporo vojaškim operacijam v Iraku in globalni »vojni proti terorizmu«. Še pred tem pa je v februarju samo Ministrstvo za obrambo dobilo 10 milijard US\$. V novembru 2003 je administracija zaprosila za dodatna finančna sredstva za proračunsko leto 2004, in sicer za 87 milijard US\$. Ministrstvo za obrambo je od teh sredstev za vojaške operacije dobilo 65 milijard US\$. Od teh 65 milijard US\$ je šlo 51 milijard US\$ za vojaške operacije v Iraku, 11 milijard US\$ pa za vojaške operacije v Afganistanu. Preostala razlika pa je šla na račun koalicijskih partnerjev in stroškov mobilizacije. Preostalih 22 milijard US\$ od skupnih 87 milijard US\$ pa je šlo za povojno obnovo Iraka in Afganistana. Irak je dobil 20 milijard US\$, ki jih je začasna koalicijska oblast v Iraku namenila obnovi iraške infrastrukture (15 milijard US\$) in iraškemu varnostnemu sistemu (5 milijard US\$). Slednja sredstva so se dodelila za javno varnost, vključno z urjenji 40.000 policistov, urjenji nove iraške vojske, iraških civilnoobrambnih korpusov in za pravni sistem. Donald Rumsfeld je poudarjal, da ZDA v tej situaciji niso same in da bodo tudi druge države pomagale pri reševanju iraške krize, večino finančnih sredstev za obnovo države pa bo dal Irak sam. Začasna koalicijska oblast je septembra 2003 ocenila, da lahko iraška nafta državi prinese 2,5 milijarde US\$ dohodkov, ki lahko do leta 2005 z obnovo naftne infrastrukture naraste na 20 milijard US\$. Na to so se takoj odzvali predstavniki kongresa z idejo, da bi določena ameriška finančna sredstva, namenjena obnovi Iraka, spremenili v posojila Iraku. Za to državo velja, da ima največje svetovne zaloge nafte, zato ji ne bo problem enkrat v prihodnosti te dolgove poravnati. Administracija se je na te ideje takoj odzvala, češ da ne zaupa tem ljudem, katerih osnovno prepričanje je, da za vojno v Iraku stojijo poslovni interesi ameriških podjetij. Za leto 2005 so bile zahteve po dodatnih finančnih sredstvih za nadaljevanje vojaških operacij v »vojni proti terorizmu«, obnovo v Afganistanu v višini 82 milijard US\$. Za bojne operacije v Afganistanu in Iraku je šlo od 75 milijard US\$, ki so bile namenjene Ministrstvu za obrambo, 36 milijard US\$. V maju 2004 se je za proračunsko leto 2005 na račun Ministrstva za obrambo prelilo še 25 milijard US\$. Iz podanih podatkov, ki jih je v poročilu januarja 2006 zapisal tudi Urad za proračun ameriškega kongresa, vidimo, da

sta kongres in predsednik za aktivnosti Ministrstva za obrambo do leta 2006 v kontekstu »vojne proti terorizmu« namenila že 268 milijard US\$. Tu so zajeti stroški vojaških operacij v Afganistanu in Iraku od 11. septembra 2001. V letu 2005 so stroški operacij proti terorizmu – Iraška svoboda, Trajna svoboda (Afganistan) in Plemeniti orel (ZDA) – predstavljali 90 milijard US\$, in sicer od skupnih 107 milijard US\$, ki so jim bili za to proračunsko leto namenjeni. Samo za obnovo Afganistana in Iraka je bilo do leta 2006 namenjenih 32 milijard US\$. Konflikt v Iraku predstavlja največji delež izdatkov ameriških vojaških operacij. Skupni obrambni izdatki krize v Iraku so bili na dan 30. 9. 2005, ko se je končalo proračunsko leto 2005, 192 milijard US\$. Skupni izdatki afganistanske krize pa 155 milijard US\$. Potem ko je bil maja 2007 sprejet dodatni proračun za obrambo, 100 milijard US\$, je skupna vsota sredstev namenjenih »vojni proti terorizmu« od 11. septembra 2001 že 514,9 milijarde US\$ (SIPRI 2004: 316–322; Garamone 2007).

Odbor za proračun predstavniškega doma ameriškega kongresa je leta 2003 naredil ocene prihodnjih obrambnih izdatkov ZDA v Iraku. V hipotetičnem scenariju, kjer bi ameriške sile ostale v Iraku do leta 2008, bi skupni izdatki konflikta v Iraku predstavljali 308,9 milijarde US\$, ob prisotnosti v Iraku do leta 2010 pa 418,3 milijarde US\$. V teh ocenah so zajeti izdatki povojne vojaške prisotnosti, izdatki za obnovo, bojni in drugi izdatki ter preostali interesni izdatki (Spratt Jr. 2003: 2).

V novejših študijah o izdatkih konflikta v Iraku Linda Bilmes in Joseph Stiglitz opozarjata, da bodo izdatki večji, kot pa se je sprva ocenjevalo. Poleg aktualnih izdatkov za vojaške operacije so tukaj tudi prihodnji izdatki za žrtve, rehabilitacija in pokojnine veteranov, izdatki za uporabljeno opremo pa tudi posredni izdatki upadanja gospodarske rasti (SIPRI 2006: 279–306).

SIPRI v letnem poročilu 2007 ugotavlja, da bo vsota preteklih, aktualnih in prihodnjih obrambnih izdatkov ZDA v Iraku do leta 2016 predstavljala 2.267 milijard US\$ (SIPRI Year Book 2007).

5.3.4 IZGUBA LEGITIMNOSTI OBLASTI

V ozadju terorističnih napadov na ZDA in povračilnih napadov Američanov v Afganistanu in Iraku obstaja veliko nerešenih vprašanj in ugank. Bolj kot se časovno oddaljujemo od teh dogodkov, več resnic prihaja na dan, ki zavračajo uradne razlage ameriške vlade o terorističnih napadih in legitimnost povračilnih ukrepov v Afganistanu in Iraku. Med Američani je vse več tistih, ki verjamejo, da je šlo 11. septembra za lažen napad, ki ga je zrežiral sam vrh ameriškega državnega aparata, s katerim so prikrili nekatere interne težave. Za odvrčanje pozornosti notranjih problemov vlade včasih ustvarjajo zunanje grožnje. Tako se nekateri mednarodni konflikti razvijejo iz te osnove. Moje mnenje je, da je vlada predsednika Busha že v samem začetku predsedniškega mandata izgubila legitimnost oblasti, ki jo je pozneje prek ekspanzionistične zunanje politike v obliki »vojne proti terorizmu« skušala pridobiti nazaj in jo je tudi dobila na predsedniških volitvah leta 2004. Bushevi problemi so se začeli že na volitvah, kjer je domnevno njegov krog prijateljev, sorodnikov in drugih sodelavcev zrežiral volilni izid v njegovo korist. Odziv več deset tisoč ljudi, ki so bili na dan predsedniške inavguracije na ulicah Washingtona in ki so »predsedniškemu goljufu« zaprli pot do Bele hiše, zgovorno priča o (ne)legitimnosti njegove oblasti. Bush je imel ob prevzemu oblasti tudi katastrofalno gospodarsko stanje, ki je mejilo na recesijo. Naj še enkrat omenim, da je bila leta 2001 poleg leta 1991 najmanjša gospodarska rast (1,2 %) po koncu hladne vojne. Dejstvo je, da je teroristični napad na ZDA za predsednika Busha prišel ob pravem času, odgovora na vprašanje, ali je šlo v tem primeru za »bin Ladnovo zaroto« ali za žrtvovanje približno tri tisoč ameriških sodržavljanov, na račun katerih je največ iztržil vojaško-industrijski kompleks, na dolgi rok pa si je predsednik ZDA povrnil legitimnost oblasti, tukaj ne bomo iskali. Kakršna koli je že resnica napadov v ZDA, se posledice kažejo v močnem psihološkem udarcu na ameriške državljane, ki niso podprli samo omejenega protiudarca, ampak tudi dolgotrajno vojno proti Bushevemu družinskemu prijatelju, poslovnem zavezniku in (nekdanjemu) tajnemu agentu Cie Osami bin Ladnu in teroristični mreži Al Kaidi. Napad na Afganistan, zlom talibanskega režima in vsesplošno »vojno proti terorizmu« so Američani analizirali in načrtovali že dolgo pred 11. septembrom. Tako je bil zadnji teroristični napad priročen vzrok in zakonito opravičilo Američanov za vstop v

vojno. Z vstopom v vojno so se povišali ameriški izdatki za nacionalno obrambo, gospodarski razvoj pa je začel kazati pozitivno rast, saj se je gospodarska rast leta 2002 glede na leto 2001 podvojila. Inflacija je z 2,8 % stopnje leta 2002 padla na 1,6 %, BDP pa je znašal že 10.400 milijard US\$ (Meysan 2002: 10–60).

Legitimnost oblasti pa si je predsednik utrdil tudi z (ne)legitimnim napadom in vojno v Iraku, ki še danes predstavlja glavno prizorišče boja proti terorizmu. Zmotno in nelegitimno ravnanje Busheve administracije glede Iraka, na kar jih je veliko opozarjalo že pred samo invazijo, se je potrdilo po zaslišanju nekdanjega iraškega predsednika Sadama Huseina in z dokumenti, ki so jih zasegli po napadu na Irak. Prav tako pa tudi poročilo ameriškega obrambnega ministrstva, s katerega so pred kratkim odstranili oznako zaupno, ugotavlja, da so informacije, pridobljene po padcu Huseinovega režima, potrdile predvojno mnenje ameriške obveščevalne agencije Cia in obveščevalne službe Pentagona o tem, da Huseinova vlada ni imela niti orožja za množično uničevanje niti konkretnih stikov z Al Kaido. To govori o tem, da teroristični napadi na ZDA niso v nobeni povezavi z diktaturo pozneje obglavljenega Sadama Huseina in da širjenje iraške demokracije ne zaustavlja mednarodnega terorizma. Najbolj nehumano pa je obnašanje predsednika Busha, ki je napad na Irak razglasil za »eno izmed najbolj humanih vojaških operacij v zgodovini«, obenem pa (zavestno) pozabil, da govori o vojni, ki že ves čas temelji na grotesknih lažeh in ki je pokončala na tisoče vojakov in civilistov (The 9/11 Commission Report: 334).

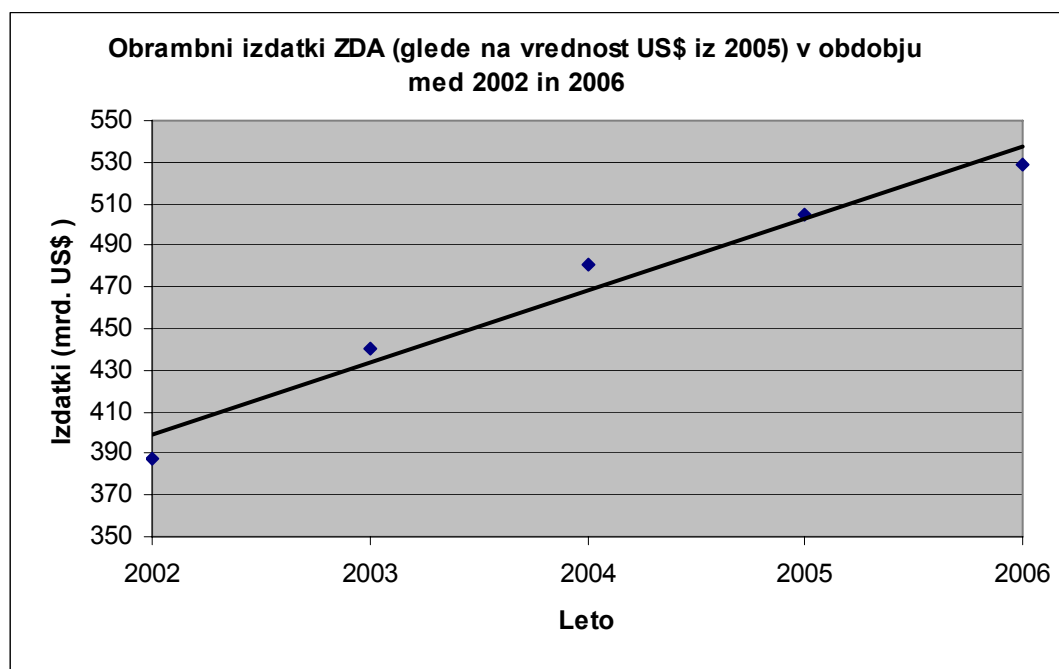
Vmesni rezultati iraške krize, kateri po štirih letih še ni videti konca, govorijo o 3.793 žrtvah in več kot 50.000 ranjenih v ameriških vrstah, o nedokončani stabilizaciji razmer v tej državi, prisotnosti ameriških vojakov v Iraku, o velikih ameriških obrambnih izdatkih (Department of Defense 2007).

Vprašanje, ki si ga zastavljamo tisti, ki se ukvarjamo s tematiko obrambnih izdatkov, je, kje so zgornje meje višine obrambnih izdatkov ZDA. Analitiki opozarjajo, da bodo obrambni izdatki ob nadaljevanju »vojne proti terorizmu« v prihodnosti še naraščali, vendar bo stopnja rasti po vsej verjetnosti manjša zaradi proračunskega primanjkljaja. Največje breme obrambnim izdatkom za nacionalno obrambo ZDA predstavlja prav »vojna proti terorizmu« (SIPRI 2006: 301–306).

Kopač (2007: 25) navaja, da bodo skupni obrambni izdatki ZDA v letih 2007 in 2008 še naraščali na račun poviševanja obrambnih izdatkov za »normalno« delovanje Ministrstva za obrambo, jedrskega orožja, domovinske varnosti, veteranov in izdatkov za zunanje zadeve. Še vedno se bo največji delež namenjal izdatkom za izredne razmere, približno 150 milijard US\$.ocene kažejo, da bodo skupni obrambni izdatki ZDA za leto 2007 znašali 764,4 milijarde US\$, za leto 2008 pa 806,6 milijarde US\$.

Vprašanje je, ali lahko takšen trend gibanja višine obrambnih izdatkov ZDA upočasnijo predsedniške volitve naslednje leto (jesen 2008) z morebitno zmago predstavnika Demokratske stranke. Demokrati v predvolilni kampanji obljublajo, da bo novi predsednik ali predsednica odpoklical/-a ameriške oborožene sile iz Iraka. »Zapustitev Iraka« je tudi eden izmed glavnih elementov Demokratske stranke, na katerem pridobivajo glasove za uspeh na volitvah. Ali gre v tem primeru samo za predvolilne obljube, pa bomo videli v naslednjih letih.

Graf 5.3.4.1: Trend višine obrambnih izdatkov ZDA med 2002 in 2006

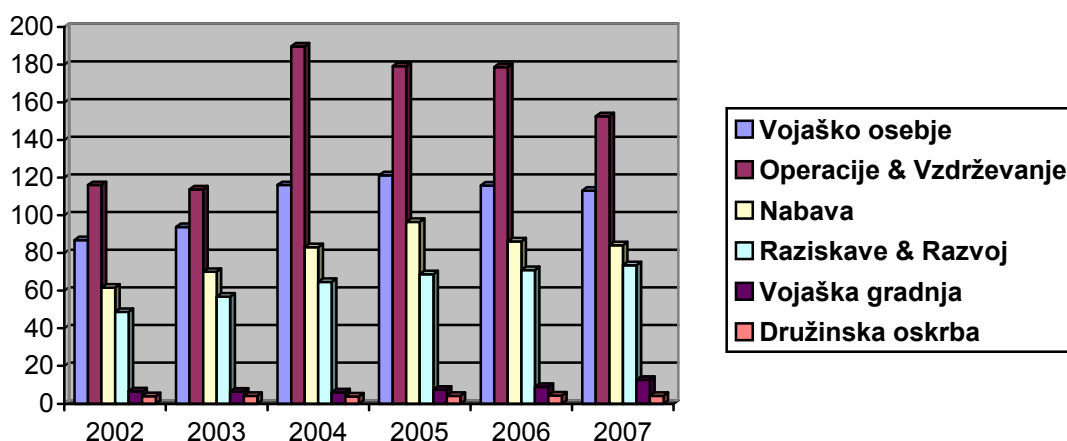

Vir: SIPRI Military expenditure Database 2007.

Graf 5.3.4.1 nam prikazuje spreminjanje višine obrambnih izdatkov ZDA med »vojno proti terorizmu«. Tudi na tem grafu je na abscisni osi spremenljivka čas

(proračunsko leto), na ordinatni pa spremenljivka višina obrambnih izdatkov v milijardah US\$ glede na vrednost US\$ iz leta 2005. Linearna trendna črta je naraščajoča, saj obrambni izdatki od leta 2002 do leta 2006 stalno naraščajo. Leta 2002 je bil minimum pri 387,3 milijarde US\$, maksimum pa je bil leta 2006, ko so bili izdatki 528,7 milijarde US\$. Največja stopnja rasti izdatkov je bila iz leta 2002 v leto 2003, in sicer 13,8-odstotna, najmanjša rast pa je bila iz leta 2005 v leto 2006, ko je predstavljala 4,8 %. Aritmetična sredina obrambnih izdatkov ZDA za obdobje zadnjih petih let je 468,4 milijarde US\$. Povprečje kvadratov odklonov od aritmetične sredine v tem obdobju je 2.963,5, kvadratni koren odklonov od povprečja obrambnih izdatkov pa 54,4.

Graf 5.3.4.2²³: Izdatki (v milijardah US\$) posameznih obrambnih programov med letoma 2002 in 2007

Vir: The Military Balance 2003–2006.

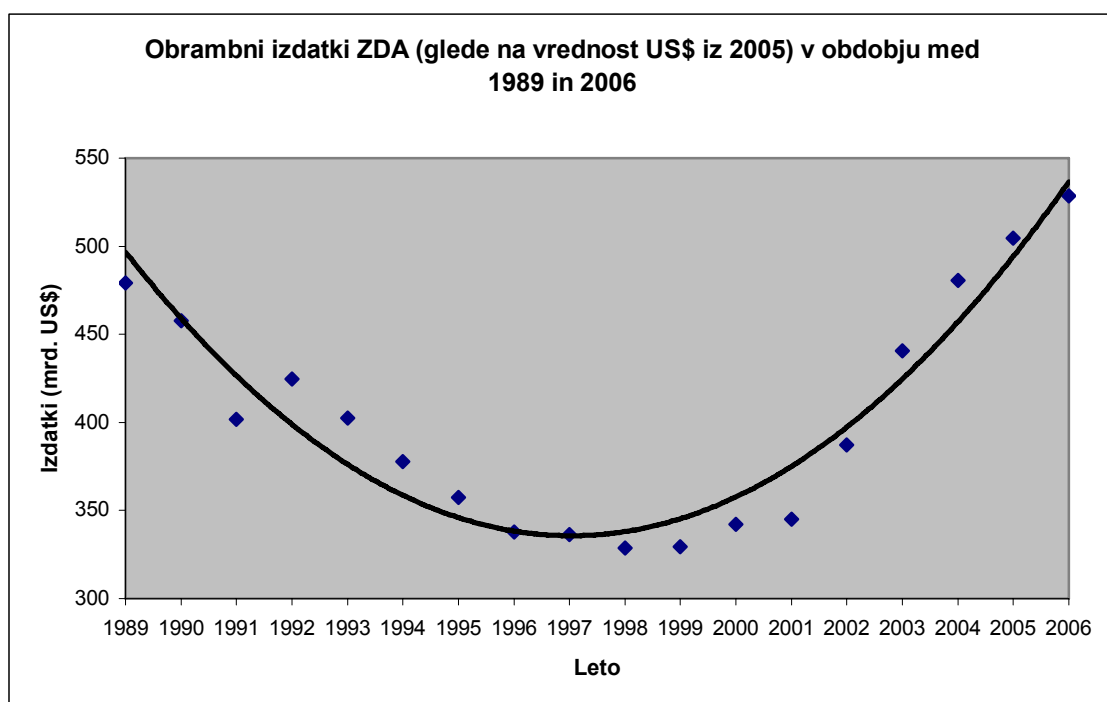
Na grafu 5.3.4.2 je prikazana višina izdatkov (v milijardah US\$) posameznih obrambnih programov med letoma 2002 in 2007. Pri izdatkih za vojaško osebje vidimo, da so se v tem obdobju do leta 2007 gibali med 87 in 113 milijardami US\$. Od leta 2002 do leta 2005 so ti izdatki naraščali in dosegli maksimum pri 121,3 milijarde US\$. Potem pa so v naslednjih dveh letih upadali in leta 2007 predstavljajo 113,1 milijarde US\$. Stopnja rasti je bila v zadnjih dveh letih -5 %

²³Pri izdatkih za nacionalno obrambo za leti 2005 in 2006 so prišteta tudi dodatna sredstva, namenjena globalni »vojni proti terorizmu«. V tem grafu so zajeti samo podatki programov Ministrstva za obrambo, ne pa tudi drugi programi drugih ministrstev, ki so vpeti v nacionalno obrambo. Vrednosti obrambnih izdatkov so vezane na spreminjajoče se letne vrednosti US\$.

in -2 %. Največja stopnja rasti (24-odstotna) pa se je pojavila iz leta 2003 v leto 2004. Za prihajajoča leta se načrtuje ponovna rast izdatkov za osebje, ki naj bi bili do leta 2011 124,6 milijarde US\$. Izdatki za operacije in vzdrževanje so se gibal od 113,8 do 189,8 milijarde US\$. Največja prelomnica za tovrstne izdatke je bila med letoma 2003 in 2004, ko so izdatki narasli z 113,8 na 189,8 milijarde US\$, kar je skoraj 60-odstotno povečanje. V letih 2005 in 2006 pa so se spustili pod 180 milijard US\$ in letos predstavljajo 152,6 milijarde US\$. Izdatki za operacije in vzdrževanje so skozi celotno proučevano obdobje zavzemali največji delež izdatkov med šestimi proučevanimi programi. Izdatki za nabavo predstavljajo tretji največji delež celotnih obrambnih izdatkov Ministrstva za obrambo. V obdobju 2002–2005 so naraščali od 61,6 do 96,6 milijarde US\$. Največja stopnja rasti (14-odstotna) je bila med letoma 2004 in 2005. Potem pa so v naslednjih dveh letih izdatki padali in v letu 2007 predstavljajo 84,2 milijarde US\$. Izdatki za raziskave in razvoj so v celotnem proučevanem obdobju naraščali, in sicer od leta 2002, ko so 48,7 milijarde US\$, do leta 2007, ko so 73,4 milijarde US\$. Največji porast in tako najbolj povezano z grožnjami terorizma je 700-odstotno povečanje izdatkov za raziskave in razvoj za boj proti bioterorizmu, sledi 19-odstotno povečanje za vesoljsko tehnologijo in 17-odstotno za nanotehnologijo. Zmanjšala pa so se sredstva za nekatere raziskovalne programe v povezavi z okoljem in energetiko. Izdatki za vojaško gradnjo so se gibal približno med 6 in 13 milijardami US\$. Predvsem od leta 2005 do leta 2007 je bilo mogoče zaznati večje povečanje izdatkov. Maksimum je v letu 2007, pri 12,8 milijarde US\$. Izdatki, ki predstavljajo najmanjši delež skupnih izdatkov, so izdatki za družinsko oskrbo. V tem obdobju so se ves čas gibal okoli 4 milijard US\$ letno. Iz leta 2006 v leto 2007 so se zmanjšali za 300 milijonov US\$, kar je po letu 2003 drugo največje zmanjšanje (SIPRI 2002: 239–244).

Graf 5.3.4.3: Trend višine obrambnih izdatkov ZDA med 1989 in 2006

Vir: SIPRI Military expenditure Database 2007.

Na koncu vseh treh podpoglavji, ki govorijo o obrambnih izdatkih ZDA med letoma 1989 in 2006, pogledajmo celotno sliko gibanja višine obrambnih izdatkov. Polinomska trendna črta na grafu 5.3.4.3 nam pokaže, da so obrambni izdatki ZDA ob koncu hladne vojne upadali in sredi devetdesetih let dosegli minimum, po letu 1998 pa vidimo pozitivno rast, ki traja vse do leta 2006.

Tudi na tem grafu je na abscisni osi spremenljivka čas (proračunsko leto), na ordinatni pa spremenljivka višina obrambnih izdatkov v milijardah US\$ glede na vrednost US\$ iz leta 2005.

6. SKLEP IN VERIFIKACIJA HIPOTEZ

Preden sem začel prebirati in analizirati obrambne izdatke ZDA, si nisem predstavljal, da gre za tako pomembno področje v obrambni in tudi v širši državno-politični sferi. Že sam proces oblikovanja in sprejemanja obrambnega proračuna ima takšno težo, da je po vsej verjetnosti to najpomembnejši vladni proces v ZDA. Za obrambne izdatke ZDA je v osemnajstletnem obdobju po hladni vojni značilna zelo pestra dinamika spreminjanja višine in strukture, na kar so vplivali različni ekonomski in neekonomski dejavniki.

Prvo izvedeno hipotezo, ki pravi, da je imel gospodarski razvoj v prvih letih po koncu hladne vojne največji vpliv na znižanje višine obrambnih izdatkov ZDA, lahko potrdim. Znižanje obrambnih izdatkov ZDA v prvih letih po hladni vojni je šlo na račun inflacije, ki je bila od 5,4 % (1990) do 4,3 % (1991). Tako visoka stopnja inflacije se v ZDA vse do danes ni več pojavila. Tudi ogromen proračunski primanjkljaj, ki so ga takrat ocenili na 131 milijard US\$, je bil sorazmerno skrb vzbujajoč. V letu 1991 se je pojavila tudi negativna gospodarska rast (-1,2 %) in BDP, ki je predstavljal skromnih 5.700 milijard US\$, kar je najmanj v obdobju po hladni vojni. Delež BDP-ja, ki ga namenijo za obrambne izdatke, je bil v tistem letu 4,7 % in je tako padel iz 5,6 % (1989). Tako so bili obrambni izdatki in delovanje vojaštva v začetku devetdesetih bolj odvisni od ekonomskih dejavnikov kot pa od strateških in varnostnih zadev. Na znižanje obrambnih izdatkov pa je imela velik vpliv tudi javnost, ki je bila vse bolj prepričana, da visoki obrambni izdatki ne koristijo nikomur več in da hkrati še zavirajo gospodarsko rast. Leta 1992 se je zgodila nepričakovana sprememba, ko so obrambni izdatki narasli za 9 % glede na leto 1991 in so predstavljali 305,1 milijarde US\$. Vzrok je bil v tem, da civilni sektor takrat ni bil pripravljen na odziv, ki so ga sprožili odvečna delovna sila in druge zmožljivosti obrambnega sektorja ekonomije. Ko se je gospodarstvo osvobodilo recesije, pa se je zgodilo prestrukturiranje, posledično pa tudi zmožnost večjega zmanjševanja obrambnih izdatkov v prihodnjem obdobju. Eden izmed vzrokov so bile tudi predsedniške volitve, ko kongres in predsednik ZDA nista upala tvegati z radikalnim zniževanjem izdatkov zaradi poslov z oborožitvenimi sistemi in druge opreme, potrebne za obrambo. Še eden izmed vzrokov pa je mednarodni status največje vojaške sile na svetu, ki si ne sme privoščiti

drastičnega zmanjšanja obrambnih izdatkov in ki je bila v letu 1992 dejavna v operacijah ohranjanja miru pod okriljem OZN-a.

V obdobju predsedovanja Billa Clintona (proračunsko obdobje 1994–2001) je bilo mogoče zaslediti močen vpliv strankarskega programa Demokratske stranke skozi vladno administracijo na obrambne izdatke. Demokrati, ki so v osnovi proti prekomernemu vojaštvu in visokim obrambnim izdatkom, so za leto 1994, ko je Clinton sprejemal prvi obrambni proračun, nakazali dolgoročno zniževanje obrambnih izdatkov. Takšen trend se je kazal vse do leta 1998, ko so ti izdatki padli na dobrih 270 milijard US\$. Strankarski boj, ki se je nadaljeval med institucijo predsednika ZDA in kongresom, je bil v tistem obdobju bolj živčen kot običajno. Drugo izvedeno hipotezo, ki pravi, da je sprememba oblasti po predsedniških volitvah leta 1992 vplivala na znižanje obrambnih izdatkov ZDA, lahko potrdim. Poleg tega pa so v drugi polovici devetdesetih let na zniževanje obrambnih izdatkov pomembno vplivali ekonomski kazalniki ameriškega gospodarstva, ki so kazali slabo stanje. Leta 1995 je gospodarska rast padla na 2 %, kar je za več kot polovico manj kot preteklo leto, ob 2,8-odstotni stopnji inflacije. BDP je glede na pretekla leta počasi naraščal (7.200 milijard US\$). V Nacionalnovarnostni strategiji so leta 1996 opozorili na največjo proračunsko obremenjenost v zadnjih petdesetih letih. V drugi polovici devetdesetih let so imeli na ameriške obrambne izdatke pomemben učinek tudi naslednji dejavniki: realizacija »Pregleda od spodaj navzgor« in nadaljnje razprave o novih zaznavanjih groženj varnosti, notranje obrambne zadeve, kot so zapiranje baz, reforme nabave in oskrbe in problemi obrambne industrije. Od leta 1998 je mogoče zaznati trend poviševanja obrambnih izdatkov, na kar je opozarjal že »Štiriletni obrambni pregled« leta 1997 in pozneje tudi Nacionalnovarnostna strategija za novo stoletje iz leta 1999. Vzroki za to so bili predvsem nezadovoljstvo celotne obrambne skupnosti s pripravljenostjo oboroženih sil, modernizacija in transformacija vojaških sil, ki so postale vse dejavnejše v operacijah ohranjanja in vsiljevanja miru, in ustvarjanje boljše kakovosti življenja pripadnikov v uniformah. Tudi številni teroristični napadi na ameriške državljanke vseh svetovnih delov so v devetdesetih letih v ZDA sprožili zaskrbljenost in posledično večjo pozornost na tovrstne grožnje. Tudi vojaške

operacije ameriških oboroženih sil vsepovsod po svetu so predstavljale vse večje breme obrambnemu proračunu.

Leta 2001 je predsedovanje ZDA prevzel George Bush mlajši, ki je že v začetku svojega predsedovanja izgubil velik del legitimnosti oblasti po domnevno zrežiranem izidu predsedniških volitev leta 2000. Večdesettisočglava množica demonstrantov mu je izgubo legitimnosti oblasti in nepriljubljenost potrdila na dan predsedniške inavguracije, ko mu je zaprla pot, ki vodi do Bele hiše. Bush je imel ob prevzemu oblasti tudi slabo gospodarsko stanje, zato mu je teroristični napad bin Ladnove Al Kaide na ZDA prišel več kot prav. Bush je imel tako opravičilo, da je prek ekspanzionistične zunanje politike začel vojno proti teroristični mreži Al Kaida, s katero naj bi domnevno vrh vladne administracije zrežiral napad na ZDA 11. septembra, v Afganistanu in Iraku. Bush si je s tem dejanjem in domnevno (ne)legitimnim napadom na ti dve islamski državi zagotovil ponovno legitimnost oblasti, kar so pokazale predsedniške volitve leta 2004, na katerih je zmagal. Tretjo izvedeno hipotezo, ki pravi, da je dejavnik legitimnosti oblasti po letu 2000 vplival na povišanje obrambnih izdatkov ZDA, lahko potrdim.

Američani so po napadih na ZDA takoj začeli »vojno proti terorizmu« v Afganistanu in Iraku. Obrambni izdatki od leta 2002, ko so bili 356,7 milijarde US\$, stalno naraščajo in so v letu 2006 dosegli »magičnih« 546,0 milijarde US\$. V proračunskem obdobju 2002–2005 so imeli Američani skupno v Afganistanu 155 milijard US\$, v Iraku pa 192 milijard US\$ obrambnih izdatkov. Potem ko je bil maja 2007 sprejet dodatni proračun za obrambo, 100 milijard US\$, je skupna vsota sredstev, namenjenih »vojni proti terorizmu«, od 11. septembra 2001 že 514,9 milijarde US\$. SIPRI v letnem poročilu 2007 ugotavlja, da bo vsota preteklih, aktualnih in prihodnjih obrambnih izdatkov ZDA v Iraku do leta 2016 predstavljala 2.267 milijard US\$. Brez kakršnega koli dvoma lahko potrdim četrto izvedeno hipotezo, ki pravi, da ima terorizem v novem tisočletju največji vpliv na povišanje obrambnih izdatkov ZDA. Med »vojno proti terorizmu« se je največ povečal delež obrambnih izdatkov za operacije in vzdrževanje, ki je že vse od konca hladne vojne predstavljal največji delež, po letu 2003 pa se je še občutneje povečal. Tudi izdatki za vojaško osebje in nabavo so od leta 2002 do leta 2005 povečevali svoj delež.

SIPRI v letošnjem (2007) letnem poročilu navaja, da so se globalni obrambni izdatki leta 2006 zvišali za 3,5 % glede na leto 2005 in 37 % glede na leto 1997. Obrambni izdatki so ekstremno neenako razdeljeni med državami. Zdaleč največja porabnica so ZDA, ki porabijo 46 % svetovnega obrambnega proračuna. Zaradi vpetosti v »vojno proti terorizmu« odgovarjajo za 62 % vsega prirastka obrambnih izdatkov v lanskem letu (SIPRI Year Book 2007).

Na osnovi verifikacije vseh izvedenih hipotez lahko potrdim splošno hipotezo, ki pravi, da so na višino obrambnih izdatkov ZDA po koncu hladne vojne vplivali številni dejavniki – od gospodarskega razvoja (inflacija, višina bruto družbenega proizvoda), virov ogrožanja (terorizem) do spremembe in legitimnosti oblasti. Ti dejavniki so skozi različna časovna obdobja dejansko vplivali in še vplivajo na dinamiko spreminjanja višine in strukture obrambnih izdatkov ZDA.

Za konec se dotaknimo še vprašanja, ki si ga že nekaj časa zastavlja ves svet in ki govori o zgornjih mejah obrambnih izdatkov ZDA. V letu 2006, ko je bila sprejeta nova Nacionalnovarnostna strategija, je bilo v predsednikovih uvodnih besedah »Amerika je v vojni« mogoče začutiti, da »vojna proti terorizmu« po petih letih še zdaleč ni končana, čeprav večina Američanov danes zahteva, da se ta agonija konča. Predsednik poudarja, da je Amerika glede na začetek tega tisočletja varnejša, vendar še ne dovolj varna (National Security Strategy of the United States 2006).

Te besede zgovorno govorijo, da bodo obrambni izdatki še naprej naraščali, vendar, kot poudarjajo analitiki, ne v takem tempu kot do zdaj, saj je proračunski primanjkljaj prevelik, drugi kazalniki gospodarskega razvoja pa tega tudi ne dopuščajo. Na drugi strani pa Urad za menedžment in proračun ocenjuje, da se bodo celotni izdatki za nacionalno obrambo v letih 2008 in 2009 spustili pod mejo 500 milijard US\$, pozneje, v novem desetletju, pa se bodo ponovno dvignili na približno raven iz leta 2006. Pomemben vpliv na zapustitev ameriških sil iz Iraka in posledično zniževanje obrambnih izdatkov bodo imeli državljani sami na predsedniških volitvah jeseni 2008, ko bodo lahko s svojimi glasovi zamenjali republikansko vladno administracijo z demokratsko. Demokratska stranka, ki je v predvolilni kampanji naklonjena zapustitvi Iraka, omenja rok vrnitve ameriških pripadnikov oboroženih sil septembra 2008. Če ne gre v tem primeru samo za predvolilne obljube, se bo trend gibanja višine

obrambnih izdatkov ZDA upočasnili in pozneje dosegel negativno rast v nasprotju s strmo pozitivno rastjo, kateri smo priča že od leta 2002.

7. LITERATURA

1. Brzoska, Michael (1995): World military expenditures. V Keith Hartley (ur.): *Handbook of Defense Economics*, 48. Amsterdam: Cambridge University Press.
2. Castillo, Lowell in Munoz Tellis (2001): *Military expenditures and economic growth*. Santa Monica: RAND.
3. Center for Strategic and Budgetary Assessments - CSBA (2006): *Defense Budget Process*. Dostopno na <http://www.csbaonline.org/2006-1/2.DefenseBudget/Process.shtml> (25. april 2007).
4. Childress, Bobby in Thomas Fedyszyn (2000): *Resource allocation: The formal process*. Newport: U. S. Naval war college.
5. Conversion survey (2001): *Global Disarmament, Demilitarization and Demobilization*. Bonn. Bonn International Center for Conversion.
6. Department of Defense (2006): *FY 2006 Supplemental Request for Operation Iraqi Freedom and Operation Enduring Freedom*. Dostopno na http://www.defenselink.mil/comptroller/defbudget/fy2007/FY06_GWOT_Supplemental_Request_-_FINAL.pdf (6. junij 2007).
7. Department of Defense (2007): *U.S. Casualty Status (Operation Iraqi Freedom)*, avgust. Dostopno na <http://www.defenselink.mil/news/casualty.pdf> (23. september 2007).
8. Ferfila, Bogomil in Lance LeLoup (1999): *Budgeting, management and policymaking: A comparative perspective*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
9. Ferfila, Bogomil in drugi (2001): *Države in svet*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
10. Ferligoj, Anuška (1995): *Osnove statistike na prosojnicah*. Ljubljana: Batagelj.
11. Garamone, Jim (2007): »Bush Applauds Bipartisan Effort on Supplemental Bill«. *American Forces Press Service News Articles*. Dostopno na <http://www.defenselink.mil/news/newsarticle.aspx?id=46185> (27. maj 2007).

12. Grizold, Anton (1987): Razmerje med vojaškimi izdatki in gospodarstvom. *Teorija in praksa* 24(12), 1665–1674.
13. Grizold, Anton in Bogomil Ferfila (2000): *Varnostne politike velesil*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
14. Harding, David in Lloyd Pettiford (2005): *Terorizem, Nova svetovna vojna*. Leicester: Arcturus Publishing Limited.
15. Hartley, Keith in Todd Sandler (1995): *The Economics of Defence*. Cambridge: Cambridge University Press.
16. *International Military and Defence Encyclopedia 1993*. Washington: Brassey's.
17. Kapstein, Ethan (1992) *The Political Economy of National Security: A Global Prospective*. New York: Harvard University.
18. Kopač, Erik (1999): *Vpliv obrambnih izdatkov na gospodarstvo*. Diplomaska naloga. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
19. Kopač, Erik (2006): Učinek obrambnih izdatkov na gospodarsko rast. *Teorija in praksa* 1(2), 321–322.
20. Kopač, Erik (2007): *Obrambni izdatki ZDA za leto 2008*. Dostopno na http://www.mors.si/fileadmin/mors/pdf/revija_sv/2007/sv07_11.pdf (9. september 2007).
21. Kotnik-Dvojmoč, Igor (2002): *Preoblikovanje oboroženih sil sodobnih evropskih držav*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
22. Meyssan, Thierry (2002): *11. September velika laž*. Ljubljana: Orbis.
23. Office of Management and Budget (2007): *Budget of the United States Government*. Dostopno na <http://www.whitehouse.gov/omb/budget/fy2007/pdf/hist.pdf> (3. september 2007).
24. Official Strategy, Posture, and Commission Documents (1999): *National Security Strategy for a New Century*. Dostopno na <http://www.comw.org/qdr/offdocs.html#nss> (8. junij 2007).
25. Official Strategy, Posture, and Commission Documents (2006): *National Security Strategy of the United States*. Dostopno na <http://www.comw.org/qdr/offdocs.html#nss> (8. junij 2007).
26. Radić, Juraj (2003): Ameriška sigurnostna reforma. *Hrvatski vojniki* 91(13), 40–43.

27. SIPRI Yearbook (1991): *Armaments, Disarmament and International Security*. New York: Oxford University Press.
28. SIPRI Yearbook (1992): *Armaments, Disarmament and International Security*. New York: Oxford University Press.
29. SIPRI Yearbook (1993): *Armaments, Disarmament and International Security*. New York: Oxford University Press.
30. SIPRI Yearbook (1994): *Armaments, Disarmament and International Security*. New York: Oxford University Press.
31. SIPRI Yearbook (1995): *Armaments, Disarmament and International Security*. New York: Oxford University Press.
32. SIPRI Yearbook (1996): *Armaments, Disarmament and International Security*. New York: Oxford University Press.
33. SIPRI Yearbook (1999): *Armaments, Disarmament and International Security*. New York: Oxford University Press.
34. SIPRI Yearbook (2001): *Armaments, Disarmament and International Security*. New York: Oxford University Press.
35. SIPRI Yearbook (2002): *Armaments, Disarmament and International Security*. New York: Oxford University Press.
36. SIPRI Yearbook (2003): *Armaments, Disarmament and International Security*. New York: Oxford University Press.
37. SIPRI Yearbook (2004): *Armaments, Disarmament and International Security*. New York: Oxford University Press.
38. SIPRI Yearbook (2006): *Armaments, Disarmament and International Security*. New York: Oxford University Press.
39. SIPRI Yearbook (2007): *Military expenditures*. Dostopno na <http://yearbook2007.sipri.org/chap8> (18. junij 2007).
40. SIPRI (2007): *Military expenditure Database*. Dostopno na http://first.sipri.org/non_first/milex.php (17. junij 2007).
41. Spratt Jr., John (2003): *The Cost of War and Reconstruction in Iraq*. Washington: The House Budget Committee.
42. Sruk, Vlado (1995): *Leksikon politike*. Maribor: Založba Obzorja.
43. Tabak, Igor (2001): Novo poglavje stare pripovjetke. *Hrvatski vojniki* 76(11), 18–22.

44. The International Institute for Strategic Studies (1991): *The Military Balance 1991–1992*. London: Oxford University Press.
45. The International Institute for Strategic Studies (1992): *The Military Balance 1992–1993*. London: Oxford University Press.
46. The International Institute for Strategic Studies (1993): *The Military Balance 1993–1994*. London: Oxford University Press.
47. The International Institute for Strategic Studies (1994): *The Military Balance 1994–1995*. London: Oxford University Press.
48. The International Institute for Strategic Studies (1995): *The Military Balance 1995–1996*. London: Oxford University Press.
49. The International Institute for Strategic Studies (1996): *The Military Balance 1996–1997*. London: Oxford University Press.
50. The International Institute for Strategic Studies (1997): *The Military Balance 1997–1998*. London: Oxford University Press.
51. The International Institute for Strategic Studies (1998): *The Military Balance 1998–1999*. London: Oxford University Press.
52. The International Institute for Strategic Studies (1999): *The Military Balance 1999–2000*. London: Oxford University Press.
53. The International Institute for Strategic Studies (2000): *The Military Balance 2000–2001*. London: Oxford University Press.
54. The International Institute for Strategic Studies (2001): *The Military Balance 2001–2002*. London: Oxford University Press.
55. The International Institute for Strategic Studies (2002): *The Military Balance 2002–2003*. London: Oxford University Press.
56. The International Institute for Strategic Studies (2003): *The Military Balance 2003–2004*. London: Oxford University Press.
57. The International Institute for Strategic Studies (2004): *The Military Balance 2004–2005*. London: Oxford University Press.
58. The International Institute for Strategic Studies (2005): *The Military Balance 2005–2006*. London: Oxford University Press.
59. The International Institute for Strategic Studies (2006): *The Military Balance*. London: Oxford University Press.

60. The 9/11 Commission Report, *Final Report of the National Commission on terrorist Attacks Upon the United States; official government edition*. Dostopno na <http://www.9-11commission.gov/report/index.htm> (23. september 2007).
61. Trapans, Jan Arveds (2003): *Severnoatlantsko zavezništvo včeraj in danes*. Paris: Atlantic Treaty Association.
62. *Veliki splošni leksikon* 1998. Ljubljana: DZS.
63. *Vojna enciklopedija* 1971. Beograd: Redakcija vojne enciklopedije.
64. Wikipedia (2007): *Khobar Towers bombing*. Dostopno na http://en.wikipedia.org/wiki/Khobar_Towers_bombing (6. junij 2007).
65. Zorko, Uroš (2004): *Obrambni izdatki Republike Slovenije v luči vključevanja v zvezo NATO*. Diplomaska naloga. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

8. PRILOGE

Priloga A: Višina obrambnih izdatkov ZDA (v milijardah US\$) in nekateri drugi ekonomski kazalniki

Leto	Obrambni izdatki (o.i.)	Obrambni izdatki (2005)	Gospodarska rast (%)	Inflacija (%)	BDP (milijard)	% BDP-ja za o. i.
1989	304,1	479,1	2,5	4,8	5.200	5,6
1990	306,2	457,6	1,0	5,4	5.400	5,3
1991	280,3	401,9	-1,2	4,3	5.700	4,7
1992	305,1	424,7	2,6	3,3	5.900	4,9
1993	297,6	402,4	2,9	3,0	6.400	4,5
1994	288,1	377,9	4,1	2,5	6.900	4,1
1995	278,9	357,4	2,0	2,8	7.200	3,8
1996	271,4	337,9	2,4	2,9	7.600	3,5
1997	276,3	336,2	3,9	2,4	8.100	3,4
1998	274,3	328,6	4,3	1,6	8.500	3,2
1999	281,0	329,4	4,2	2,1	9.200	3,1
2000	301,7	342,2	4,0	3,4	9.900	3,1
2001	312,7	344,9	1,2	2,8	10.200	3,1
2002	356,7	387,3	2,4	1,6	10.400	3,4
2003	415,2	440,8	3,1	2,3	11.000	3,8
2004	464,7	480,5	4,4	2,7	11.700	4,0
2005	504,6	504,6	3,6	3,4	12.500	4,1
2006	546,0	528,7				

Vir: SIPRI Military expenditure Database 2007; MB 1991–2006.

Priloga B: Primerjava sprejetega obrambnega proračuna in obrambnih izdatkov celotne nacionalne obrambe (v milijardah US\$)

Celotna nacionalna obramba/letno	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Sprejeti obrambni proračun	303,3	303,6	289,2	281,0	262,2	264,1	258,3	253,9	260,2	266,8	276,5
Obrambni izdatki	299,3	273,3	<u>307,3</u>	<u>291,4</u>	<u>282,2</u>	<u>272,1</u>	<u>262,2</u>	<u>257,5</u>	255,1	260,2	268,3

Vir: SIPRI 1993–2001.

Priloga C: Izračun indeksa s stalno osnovo, verižnega indeksa in indeksa stopnje rasti spremenljivke – višina obrambnih izdatkov ZDA (v milijardah US\$ glede na leto 2005) med letoma 1989 in 2006

Leto	Xk (milijard US\$)	Ik/0	Ik	Tk (%)
1. obdobje				
1989	479,1	100	/	/
1990	457,6	95,5	95,5	-4,5
1991	401,9	83,8	87,8	-12,2
1992	424,7	88,6	105,7	5,7
1993	402,4	83,9	94,7	-5,3
2. obdobje				
1994	377,9	100	/	/
1995	357,4	94,6	94,6	-5,4
1996	337,9	89,4	94,5	-5,5
1997	336,2	88,9	99,5	-0,5
1998	328,6	86,9	97,7	-2,3
1999	329,4	87,2	100,2	0,2
2000	342,2	90,5	103,9	3,9
2001	344,9	91,3	100,8	0,8
3. obdobje				
2002	387,3	100	/	/
2003	440,8	113,8	113,8	13,8
2004	480,5	124,1	109	9
2005	504,6	130,3	105	5
2006	528,7	136,5	104,8	4,8

Vir: SIPRI Military expenditure Database 2007.